МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ,
ПСИХОЛОГІЇ ТА БЕЗПЕКИ

Кафедра менеджменту та економічної безпеки

ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ АНТИЛЕГАЛІЗАЦІЙНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
2 курсу заочної форми навчання
ДЗВОНИК Богдан Володимирович

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
ГОБЕЛА Володимир Володимирович

Рецензент
доктор економічних наук, професор
ЛЕВКІВ Галина Ярославівна

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
«__» _____ 2026 р., протокол № ___
завідувач кафедри менеджменту
та економічної безпеки

_____ КОПИТКО М. І.

Львів
2026

АНОТАЦІЯ

ДЗВОНИК Б. В. Функціонування національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2026.

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретико-методичні засади функціонування національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу. Проаналізовано роль фінансової розвідки у виявленні та аналітичній обробці фінансових ризиків легалізації доходів злочинного походження. Обґрунтовано напрями вдосконалення національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу з урахуванням воєнних загроз.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, фінансова розвідка, фінансова безпека, ризик-орієнтований підхід, аналітична спроможність, міжвідомча взаємодія, воєнні та гібридні загрози.

ABSTRACT

DZVONYK B. V. Functioning of the national anti-legalization financial monitoring system. – Manuscript.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 072 "Finance, banking, insurance and stock market". – Lviv State University of Internal Affairs of the MIA of Ukraine, Lviv, 2026.

The qualification paper examines the theoretical and methodological foundations of the functioning of the national anti-money laundering financial monitoring system. The role of financial intelligence in identifying and analytically processing financial risks related to money laundering is analyzed. Directions for improving the national anti-money laundering financial monitoring system are substantiated, taking into account military threats.

Keywords: financial monitoring, financial intelligence, financial security, risk-based approach, analytical capacity, interagency cooperation, military and hybrid threats.

ЗМІСТ

ВСТУП 4

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНТИЛЕГАЛІЗАЦІЙНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ 7

1.1. Легалізація (відмивання) доходів як загроза економічній безпеці держави 7

1.2. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг як інструмент забезпечення фінансової безпеки 11

1.3. Міжнародні стандарти та моделі організації системи антилегалізаційного фінансового моніторингу 17

Висновки до розділу 1 24

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ АНТИЛЕГАЛІЗАЦІЙНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ .27

2.1. Інституційна структура національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу 27

2.2. Оцінка діяльності Державної служби фінансового моніторингу України 32

2.3. Основні проблеми та ризики функціонування антилегалізаційного фінансового моніторингу 40

Висновки до розділу 2 45

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ АНТИЛЕГАЛІЗАЦІЙНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ 48

3.1. Протидія ризикам у системі антилегалізаційного фінансового моніторингу в умовах гібридних загроз воєнного стану 48

3.2. Удосконалення інституційної та міжвідомчої взаємодії в системі фінансового моніторингу 55

Висновки до розділу 3 59

ВИСНОВКИ 62

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 66

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність дослідження зумовлена посиленням ролі антилегалізаційного фінансового моніторингу як одного з ключових інструментів забезпечення фінансової та національної безпеки держави в умовах зростання сучасних загроз. Легалізація (відмивання) доходів злочинного походження на сучасному етапі набуває системного характеру, оскільки сприяє викривленню фінансових потоків, поширенню корупції, фінансуванню тероризму, обходу санкційних режимів і підриву довіри до фінансових інституцій.

Особливої гостроти проблема функціонування національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу набуває в умовах повномасштабної війни в Україні. Воєнний стан супроводжується трансформацією структури фінансових операцій, концентрацією бюджетних і міжнародних ресурсів, активізацією гуманітарних потоків, застосуванням спрощених процедур публічних закупівель та появою нетипових фінансових транзакцій.

Теоретичні та інституційні аспекти функціонування національної системи фінансового моніторингу знайшли відображення у працях Акімова О. В., Андрійченко Ж. О., Дмитренка Е. С., Гобели В. В., Гулько Л. Г., Куришко О. О., Користіна О. Є., Мельника С. І., Наумчука К. М., Живко З. Б., Копитко М. І., Франчука В. І. та інших.

Попри наявність значної кількості наукових досліджень у сфері протидії легалізації доходів злочинного походження, у вітчизняній науковій літературі недостатньо комплексно висвітлено питання практичного функціонування національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу, що зумовлює актуальність і наукову доцільність проведення даного дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування функціонування національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу України, оцінка її аналітичної

та інституційної спроможності, а також розроблення напрямів її вдосконалення з урахуванням воєнних та гібридних загроз.

Для досягнення поставленої мети в роботі передбачено вирішення таких завдань:

- ✓ розкрити економічну природу легалізації (відмивання) доходів та обґрунтувати її деструктивний вплив на фінансову безпеку держави;
- ✓ систематизувати теоретико-методологічні підходи до фінансового моніторингу, визначити його принципи, функції та роль;
- ✓ оцінити практичні результати діяльності Державної служби фінансового моніторингу України;
- ✓ виявити основні проблеми та ризики функціонування системи фінансового моніторингу, зумовлені аналітичними, інституційними, процесуальними та воєнно-гібридними чинниками;
- ✓ обґрунтувати напрями підвищення аналітичної спроможності системи антилегалізаційного фінансового моніторингу;
- ✓ розробити пропозиції щодо удосконалення інституційної та міжвідомчої взаємодії у системі фінансового моніторингу.

Об’єктом дослідження є національна система антилегалізаційного фінансового моніторингу України.

Предметом дослідження є механізми функціонування національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу, а також умови та чинники, що визначають її результативність у виявленні, аналізі та нейтралізації ризиків легалізації доходів злочинного походження і фінансування тероризму.

Методи дослідження. У дослідженні використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечило комплексність аналізу функціонування національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу. Зокрема, методи аналізу та синтезу, індукції й дедукції застосовано для узагальнення теоретичних підходів до економічної природи легалізації доходів. Системний і структурно-функціональний методи

використано для дослідження національної системи фінансового моніторингу. Статистичні методи аналізу та графічна інтерпретацію даних застовано для оцінки діяльності системи фінансового моніторингу. Метод проблемно-ризикового аналізу дозволив ідентифікувати ключові аналітичні, інституційні та процесуальні ризики функціонування системи фінансового моніторингу, а метод наукового узагальнення та логічного моделювання – обґрунтувати напрями підвищення її аналітичної спроможності та вдосконалення міжвідомчої взаємодії.

Наукова новизна здобутих результатів:

- удосконалено трактування національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу як аналітично-безпекового механізму, ефективність якого в умовах воєнних загроз визначається ризик-орієнтованою пріоритизацією фінансових сигналів та цілісністю міжвідомчої взаємодії.

Основні результати дослідження були апробовані на міжнародній науково-практичній конференції «Глобальні тенденції в економіці, фінансах та управлінні» (м. Одеса, 30 вересня 2025 р.).

Основний зміст роботи. У першому розділі розкрито економічну природу легалізації доходів та теоретичні засади антилегалізаційного фінансового моніторингу.

У другому розділі проаналізовано функціонування та результативність національної системи фінансового моніторингу України.

У третьому розділі обґрунтовано напрями її вдосконалення з урахуванням воєнних і гібридних фінансових загроз.

Структура роботи: Кваліфікаційна робота складається із анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (48 найменувань на 6 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 71 сторінка, із них основний текст – 59 сторінок, який містить 5 рисунків та 13 таблиць.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНТИЛЕГАЛІЗАЦІЙНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

1.1. Легалізація (відмивання) доходів як загроза економічній безпеці держави

Легалізація (відмивання) доходів, отриманих унаслідок злочинної (та/або корупційної) діяльності, за своєю суттю є багатовимірне соціально-економічне явище, що виникає в зоні перетину кримінально протиправної поведінки, фінансових потоків та інституційних механізмів функціонування економіки. На відміну від окремих економічних злочинів, де ключовим є факт незаконного привласнення ресурсів, процес відмивання доходів охоплює наступний етап – цілеспрямовану трансформацію таких ресурсів з метою надання їм зовнішніх ознак законного походження та включення до формалізованого фінансово-економічного обігу. Саме здатність до маскування й інтеграції визначає підвищений рівень суспільної небезпеки цього явища та зумовлює його довготривалий дестабілізуючий вплив на фінансову систему держави [3].

З позицій економічного аналізу відмивання доходів доцільно трактувати як специфічний механізм деформації фінансових потоків, у межах якого капітал нелегального походження поступово вбудовується у легальні сегменти економіки. Унаслідок цього процесу порушується достовірність ринкових сигналів, спотворюються умови конкуренції, трансформуються напрями інвестування та знижується ефективність алокації фінансових ресурсів. На макроекономічному рівні такі викривлення проявляються у розширенні тіньового сектору, зменшенні прозорості фінансових операцій та зростанні чутливості економіки до внутрішніх і зовнішніх шоків [6].

Характерною рисою легалізації злочинних доходів є її органічна пов’язаність із діяльністю фінансових інститутів. Банки, небанківські

фінансові установи, платіжні системи, інвестиційні компанії та інші учасники фінансового ринку потенційно можуть використовуватися як інфраструктурні канали для переміщення, розшарування та приховування коштів незаконного походження. При цьому фінансові інструменти – рахунки, кредити, інвестиційні механізми, корпоративні структури – є формально правомірними, що істотно ускладнює виявлення злочинного економічного змісту відповідних операцій. За таких умов відмивання доходів постає не лише як кримінально-правова проблема, а як комплексний виклик для системи фінансового управління та державної економічної політики [16].

У наукових дослідженнях процес легалізації доходів традиційно описується через послідовність взаємопов’язаних стадій, які відображають еволюцію незаконних коштів у напрямі їх повної інтеграції в легальну економіку. Початковий етап пов’язаний із введенням коштів у фінансову систему та характеризується підвищеним ризиком виявлення, що зумовлює використання різноманітних способів приховування первинного джерела походження. Наступна фаза передбачає ускладнення руху фінансових потоків шляхом багаторазових транзакцій, залучення посередницьких ланок, використання корпоративних оболонок і транскордонних фінансових каналів. Завершальною стадією є інтеграція, у межах якої доходи остаточно набувають вигляду легальних і можуть безперешкодно використовуватися у господарській діяльності або для накопичення активів [40].

Наслідки легалізації доходів не обмежуються впливом на окремі галузі економіки, а мають системний характер. По-перше, відбувається ерозія податкової бази держави, оскільки значна частина таких доходів або взагалі не підлягає оподаткуванню, або оподатковується з порушенням встановлених правил. По-друге, посилюються ризики фінансової нестабільності, адже значні обсяги нелегального капіталу можуть швидко переміщуватися між фінансовими ринками, провокуючи спекулятивні коливання та дестабілізацію окремих сегментів фінансової системи. По-третє, відмивання доходів створює економічне підґрунтя для поширення корупції, організованої злочинності та

фінансування інших протиправних видів діяльності, що безпосередньо загрожує національній безпеці [27; 44].

У сфері фінансової безпеки держави легалізація доходів злочинного походження виступає як комплексний дестабілізуючий чинник, що акумулює фіскальні, банківські, валютні та інституційні ризики. Залучення елементів фінансової інфраструктури до процесів маскування незаконних коштів призводить до ерозії довіри до фінансових інститутів, погіршення умов інвестування та звуження можливостей реалізації зваженої макроекономічної політики. Особливо небезпечними є випадки, коли легалізовані кошти використовуються для входження у стратегічно важливі сектори економіки, участі у процесах приватизації або впливу на політичні рішення, що зумовлює викривлення економічних стимулів і управлінських пріоритетів [24].

За умов посилення глобалізаційних процесів і активного впровадження цифрових фінансових технологій легалізація доходів дедалі частіше виходить за межі національних юрисдикцій. Використання офшорних фінансових центрів, електронних платіжних систем, криптоактивів та складних багаторівневих корпоративних структур суттєво підвищує рівень анонімності фінансових операцій і водночас знижує результативність традиційних інструментів фінансового контролю. Для економік відкритого типу це означає зростання залежності від міжнародних механізмів співпраці та необхідність адаптації національних систем протидії відмиванню доходів до загальновизнаних глобальних стандартів фінансового моніторингу [38].

Таким чином, легалізація (відмивання) доходів не зводиться виключно до похідного ефекту злочинної діяльності, а постає як самостійний економічний процес, здатний істотно змінювати конфігурацію фінансових потоків, послаблювати стійкість фінансової системи та створювати довгострокові загрози економічній безпеці держави. Усвідомлення економічної сутності цього явища формує теоретичну основу для визначення фінансового моніторингу як ключового інструменту раннього виявлення, аналітичного

опрацювання та нейтралізації ризиків, пов’язаних із рухом коштів незаконного походження [23].

З метою поглиблення розуміння системного впливу легалізації доходів на фінансову безпеку держави доцільно узагальнити базові канали реалізації процесу відмивання коштів та пов’язані з ними фінансово-економічні загрози. Такий підхід дає змогу перейти від загальнотеоретичного осмислення проблеми до аналізу конкретних механізмів її впливу на функціонування фінансової системи (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Основні економічні канали легалізації доходів та їх вплив на фінансову безпеку держави

Економічний канал легалізації доходів	**Характеристика фінансових операцій**	**Основні фінансово-економічні загрози**
Банківський сектор	Використання рахунків, депозитів, кредитних операцій для маскування походження коштів	Підрив довіри до банківської системи, зростання системних ризиків
Небанківські фінансові установи	Операції через страхові компанії, фінансові компанії, ломбарди, платіжні сервіси	Послаблення регуляторного контролю, зростання латентності фінансових потоків
Корпоративні структури	Фіктивні підприємства, транзитні компанії, корпоративні оболонки	Викривлення конкурентного середовища, концентрація тіньового капіталу
Зовнішньоекономічні операції	Трансфертне ціноутворення, псевдоімпорт/експорт, офшорні схеми	Відтік капіталу, погіршення платіжного балансу
Ринок нерухомості та активів	Інвестування незаконних доходів у нерухомість, цінні активи	Спотворення ринкових цін, накопичення нелегального капіталу
Цифрові та фінтех-інструменти	Криптоактиви, електронні гаманці, анонімні платіжні платформи	Зниження прозорості фінансової системи, ускладнення контролю
Публічні фінанси (опосередковано)	Використання корупційних доходів у бюджетних і квазідержавних схемах	Підрив бюджетної та фінансової дисципліни, зростання корупційних ризиків

Джерело: сформовано автором на основі [4; 13; 17].

Наведена таблиця засвідчує, що легалізація доходів реалізується через різноманітні економічні канали, які охоплюють як приватний, так і публічний

сегменти фінансової системи. Особливу небезпеку становить використання формально легальних фінансових інструментів, що ускладнює відмежування законної економічної діяльності від операцій із прихованим злочинним змістом. Сукупний вплив зазначених каналів формує мультиплікативний ефект загроз фінансовій безпеці, що проявляється у зниженні прозорості фінансових потоків, послабленні регуляторних механізмів та зростанні тінізації економіки [39].

Верифікація економічних каналів легалізації доходів підтверджує необхідність застосування системного підходу до протидії цьому феномену, в межах якого фінансовий моніторинг виконує функцію ключового інструменту ранньої ідентифікації ризиків та аналітичної нейтралізації фінансових загроз.

1.2. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг як інструмент забезпечення фінансової безпеки

У системі фінансової безпеки держави легалізація доходів злочинного походження виступає як комплексний дестабілізуючий чинник, що акумулює фіскальні, банківські, валютні та інституційні ризики. Залучення елементів фінансової інфраструктури до процесів маскування незаконних коштів призводить до ерозії довіри до фінансових інститутів, погіршення умов інвестування та звуження можливостей реалізації зваженої макроекономічної політики. Особливо небезпечними є випадки, коли легалізовані кошти використовуються для входження у стратегічно важливі сектори економіки, участі у процесах приватизації або впливу на політичні рішення, що зумовлює викривлення економічних стимулів і управлінських пріоритетів [20].

За умов посилення глобалізаційних процесів і активного впровадження цифрових фінансових технологій легалізація доходів дедалі частіше виходить за межі національних юрисдикцій. Використання офшорних фінансових центрів, електронних платіжних систем, криптоактивів та складних багаторівневих корпоративних структур суттєво підвищує рівень анонімності

фінансових операцій і водночас знижує результативність традиційних інструментів фінансового контролю. Для економік відкритого типу це означає зростання залежності від міжнародних механізмів співпраці та необхідність адаптації національних систем протидії відмиванню доходів до загальновизнаних глобальних стандартів фінансового моніторингу [5; 11].

Таким чином, легалізація (відмивання) доходів не зводиться виключно до похідного ефекту злочинної діяльності, а постає як самостійний економічний процес, здатний істотно змінювати конфігурацію фінансових потоків, послаблювати стійкість фінансової системи та створювати довгострокові загрози економічній безпеці держави. Усвідомлення економічної сутності цього явища формує теоретичну основу для визначення фінансового моніторингу як ключового інструменту раннього виявлення, аналітичного опрацювання та нейтралізації ризиків, пов’язаних із рухом коштів незаконного походження.

З метою поглиблення розуміння системного впливу легалізації доходів на фінансову безпеку держави доцільно узагальнити базові канали реалізації процесу відмивання коштів та пов’язані з ними фінансово-економічні загрози. Такий підхід дає змогу перейти від загальнотеоретичного осмислення проблеми до аналізу конкретних механізмів її впливу на функціонування фінансової системи (таблиця 1.2).

Структурний підхід – передбачає розгляд фінансового моніторингу як багаторівневої системи, що включає:

- ✓ суб’єктів первинного фінансового моніторингу;
- ✓ державний рівень аналітичної обробки інформації;
- ✓ механізми міжвідомчої взаємодії.

Процесний підхід – орієнтується на аналіз послідовності руху фінансових потоків, зокрема:

- ✓ виникнення фінансового ресурсу;
- ✓ його переміщення через фінансову систему;
- ✓ трансформацію у різні форми активів;

- ✓ інтеграцію в легальну економіку.

Ризик-орієнтований підхід – забезпечує концентрацію аналітичних зусиль на:

- ✓ операціях із підвищеним ризиком;
- ✓ секторах економіки з високою латентністю;
- ✓ суб'єктах, пов'язаних із політичним або адміністративним впливом.

Таблиця 1.2

Методологічні підходи до функціонування антилегалізаційного фінансового моніторингу

Підхід	**Зміст**	**Методологічна функція**
Структурний	Аналіз інституційної побудови системи	Забезпечення цілісності
Процесний	Аналіз руху фінансових потоків	Виявлення етапів легалізації
Ризик-орієнтований	Фокус на найбільш уразливих зонах	Підвищення ефективності
Аналітичний	Інтерпретація фінансової поведінки	Формування обґрунтованих висновків
Системний	Поєднання всіх елементів	Стійкість і адаптивність

Джерело: сформовано автором на основі [10; 14].

Функціонування національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу ґрунтується на певних принципах, що визначають логіку її організації, інструментарій впливу та межі взаємодії між суб'єктами фінансового ринку й державними інституціями. Саме принципи формують методологічну основу антилегалізаційної діяльності, забезпечуючи поєднання превентивних, аналітичних і контрольних механізмів у межах єдиної системи. Їх дотримання дозволяє збалансувати інтереси фінансової безпеки держави з вимогами правової визначеності, пропорційності втручання та захисту прав учасників фінансових операцій. Узагальнення ключових принципів антилегалізаційного фінансового моніторингу доцільно подати у табличній формі, що забезпечує системність їх сприйняття та аналітичну наочність. (таблиця 1.3).

Таблиця 1.3

Принципи функціонування антилегалізаційного фінансового моніторингу

Принцип	**Зміст принципу**	**Методологічне значення для системи**
Ризик-орієнтованість	Концентрація моніторингових та аналітичних ресурсів на операціях, суб'єктах і секторах з підвищеною ймовірністю легалізації злочинних доходів	Забезпечує ефективне використання ресурсів та перехід від формального контролю до аналітичного управління ризиками
Превентивність	Орієнтація на раннє виявлення фінансових ознак легалізації до завершення фінансового циклу	Зменшує економічні втрати та підвищує спроможність запобігання системним загрозам
Аналітична обґрунтованість	Аналіз операцій з урахуванням їх економічного змісту, фінансової логіки та поведінкових моделей	Дозволяє відокремлювати правомірну економічну діяльність від прихованої протиправної
Пропорційність	Співвідношення інтенсивності фінансового контролю з рівнем ризику	Забезпечує баланс між економічною свободою та безпековими інтересами держави
Системність	Узгоджене функціонування первинного та державного рівнів фінансового моніторингу	Формує цілісний антилегалізаційний механізм
Інституційна узгодженість	Координація дій фінансової розвідки, правоохоронних, судових та регуляторних органів	Запобігає втраті аналітичної інформації між етапами антикримінального процесу
Безпекова спрямованість	Орієнтація на захист фінансової, економічної та національної безпеки	Інтегрує фінансовий моніторинг у систему державної безпеки

Джерело: сформовано автором на основі [7].

Зазначені принципи визначають напрями побудови аналітичних процедур та регуляторних механізмів, ключовими серед них є:

- ✓ ризик-орієнтованість – фокус на найбільш небезпечних фінансових процесах;

- ✓ превентивність – орієнтація на раннє виявлення загроз;
- ✓ економічна обґрунтованість – аналіз відповідності операцій реальній господарській діяльності;
- ✓ пропорційність – баланс між контролем і свободою економічної діяльності;
- ✓ інституційна узгодженість – взаємодія всіх елементів системи.

У нинішніх умовах антилегалізаційний фінансовий моніторинг виходить за рамки суто фінансової політики та набуває виразних рис безпекової діяльності, оскільки легалізація доходів злочинного походження безпосередньо впливає на:

- ✓ фінансування організованої злочинності;
- ✓ корупційні практики;
- ✓ підрив бюджетної дисципліни;
- ✓ фінансування терористичної діяльності;
- ✓ економічну дестабілізацію.

В умовах війни проти агресора значення та роль фінансового моніторингу зростає, оскільки:

- ✓ зростають бюджетні потоки;
- ✓ активізуються гуманітарні та оборонні фінансові операції;
- ✓ підвищуються ризики зловживань і фінансових диверсій.

Саме тому антилегалізаційний фінансовий моніторинг доцільно розглядати як інструмент фінансової стійкості та елемент національної безпеки (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Місце антилегалізаційного фінансового моніторингу в системі фінансової та національної безпеки

Джерело: розроблено автором.

Отож, в результаті проведеного теоретичного аналізу, констатуємо, що антилегалізаційний фінансовий моніторинг займає центральне місце в системі забезпечення фінансової та національної безпеки держави, виконуючи функцію аналітичного фільтра між фінансовою системою та правоохоронно-судовим блоком. Більш того, через механізми ризик-орієнтованого аналізу він

забезпечує трансформацію фінансових сигналів у підстави для управлінських, правових та безпекових рішень [45].

Таким чином, розкриття сутності, принципів і методологічних засад антилегалізаційного фінансового моніторингу дозволяє перейти до аналізу інституційної архітектури національної системи фінансового моніторингу, суб'єктів її реалізації та механізмів взаємодії.

1.3. Міжнародні стандарти та моделі організації системи антилегалізаційного фінансового моніторингу

У сучасному фінансово-економічному середовищі антилегалізаційний фінансовий моніторинг дедалі менше сприймається як вузькоспеціалізований механізм протидії відмиванню доходів і все більше трансформується у багатофункціональний інструмент забезпечення фінансової та економічної безпеки держави. Його призначення виходить за межі ідентифікації поодиноких підозрілих операцій і охоплює комплексне відстеження фінансових потоків з метою виявлення ризиків, здатних еволюціонувати у масштабні макроекономічні, фіскальні та безпекові загрози [1; 2].

Особлива роль антилегалізаційного фінансового моніторингу проявляється в умовах, коли фінансові ресурси використовуються не лише як чинник економічного розвитку, а й як інструмент прихованого впливу, дестабілізації або ослаблення інституційної спроможності держави. Легалізація доходів злочинного походження, фінансування корупційних практик, тіньова акумуляція капіталу та латентне виведення коштів за кордон формують складну сукупність фінансових загроз, вплив яких має довготривалий і накопичувальний характер для національної економіки [9].

З позицій економічної безпеки антилегалізаційний фінансовий моніторинг доцільно трактувати як механізм превентивного реагування на фінансові ризики, оскільки саме на етапі руху, трансформації та маскування коштів виникають можливості для втручання держави до настання критичних

економічних наслідків. На відміну від класичних правоохоронних інструментів, орієнтованих переважно на реагування post factum, фінансовий моніторинг має проактивний характер і дозволяє виявляти ризикові фінансові патерни ще до їх формальної правової кваліфікації [12].

Особливої актуальності антилегалізаційний фінансовий моніторинг набуває в умовах воєнного стану та відповідних гібридних загроз. Концентрація значних бюджетних ресурсів, масштабні державні закупівлі, а також оборонні й гуманітарні фінансові потоки формують середовище з підвищеною ймовірністю зловживань, прихованого перерозподілу коштів і їх подальшої легалізації. За таких обставин фінансовий моніторинг виконує не лише економічну, а й безпекову функцію, спрямовану на збереження фінансової стійкості держави та захист її ресурсного потенціалу [18].

З аналітичної точки зору антилегалізаційний фінансовий моніторинг забезпечує ідентифікацію загроз на різних рівнях економічної системи: мікрорівні (окремі операції та суб’єкти), мезорівні (галузі, фінансові установи, сегменти ринку) та макрорівні (фіскальна стабільність, рух капіталу, інвестиційне середовище). Така багаторівнева логіка дозволяє розглядати фінансовий моніторинг як системоутворюючий компонент національної архітектури економічної безпеки [19].

З огляду на це прикладний потенціал антилегалізаційного фінансового моніторингу полягає у спроможності зіставляти конкретні фінансові загрози з адекватними інструментами реагування, що реалізуються через аналітичні процедури, ризик-орієнтовані підходи та механізми міжінституційної координації. Такий підхід дозволяє перейти від декларативного розуміння AML до його практичного використання як інструменту зниження фінансової вразливості держави [21].

З метою узагальнення прикладної ролі антилегалізаційного фінансового моніторингу доцільно систематизувати ключові фінансові загрози, типові канали їх реалізації, відповідні інструменти фінансового моніторингу та очікувані результати їх застосування, що відображено у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Антилегалізаційний фінансовий моніторинг як інструмент нейтралізації фінансових загроз

Фінансова загроза	**Типові канали та механізми прояву**	**Інструменти антилегалізаційного фінансового моніторингу**	**Очікуваний безпековий ефект**
Легалізація доходів злочинного походження	Фіктивні операції, багаторівневі транзакції, корпоративні оболонки	Аналіз підозрілих операцій, ризик-профілювання клієнтів, бенефіціарний аналіз	Зниження масштабів тіньового обороту коштів
Корупційні фінансові потоки	Завищення контрактів, посередницькі схеми, непрямі платежі	Узагальнені та додатково узагальнені аналітичні матеріали	Підвищення ефективності виявлення корупційних схем
Виведення капіталу за кордон	Офшорні юрисдикції, псевдоінвестиції, трансфертне ціноутворення	Транскордонний фінансовий аналіз, міжнародний обмін інформацією	Зменшення втрат національного фінансового ресурсу
Фінансування діяльності, що загрожує нацбезпеці	Приховані донати, пов’язані особи, нетипові фінансові потоки	Посилений моніторинг високоризикових операцій	Нейтралізація безпекових фінансових ризиків
Зловживання бюджетними коштами	Державні закупівлі, субсидії, дотації	Секторальний фінансовий аналіз, виявлення атипових патернів	Підвищення бюджетної дисципліни
Легалізація активів через фінансову систему	Інвестиції у нерухомість, корпоративні права, цінні папери	Аналіз походження коштів, фінансових мереж і зв’язків	Запобігання інтеграції незаконних активів в економіку

Джерело: сформовано автором на основі [22; 25].

Проведене узагальнення дозволяє дійти висновку, що антилегалізаційний фінансовий моніторинг виступає гнучким механізмом протидії фінансовим загрозам, який інтегрує аналітичні інструменти, інституційні процедури та безпекові компоненти. Його результативність визначається не стільки

масштабами акумульованої інформації, скільки спроможністю інтерпретувати фінансові сигнали та трансформувати їх у прикладні аналітичні продукти, придатні для превенції, стримування й мінімізації негативного впливу на економічну та національну безпеку.

У сучасних умовах гібридних протистоянь фінансова сфера дедалі частіше використовується як канал непрямого тиску на державу, її інституційну стабільність і економічну стійкість. Воєнні конфлікти супроводжуються не лише воєнно-силовим виміром, а й активізацією фінансових ризиків, пов’язаних із нелегальним рухом коштів, фінансуванням підривної діяльності, прихованим перерозподілом публічних ресурсів і легалізацією активів, здобутих унаслідок воєнних злочинів або корупційних практик [28].

За таких обставин антилегалізаційний фінансовий моніторинг поступово набуває рис елемента фінансової оборони держави, забезпечуючи нагляд за рухом коштів у стратегічно важливих секторах економіки. Насамперед це стосується сфери оборонних закупівель, відбудови критичної інфраструктури, гуманітарної допомоги, міжнародної фінансової підтримки та бюджетних трансфертів, які характеризуються значними обсягами фінансових ресурсів і, відповідно, підвищеною вразливістю до зловживань [8].

Запровадження воєнного стану істотно трансформує структуру фінансових потоків, що знижує ефективність застосування стандартних контрольних процедур. Нетипові масштаби операцій, скорочені строки ухвалення рішень, спрощені закупівельні механізми та залучення нових або недостатньо перевірених контрагентів формують середовище, у якому формальні індикатори підозрілості можуть бути як надмірними, так і недостатніми. У таких умовах визначального значення набуває ризик-орієнтована аналітика, здатна відмежовувати фінансові відхилення, об’єктивно зумовлені воєнними потребами, від операцій із прихованим незаконним змістом [41].

Додатковою функцією антилегалізаційного фінансового моніторингу у воєнний період є протидія фінансовій інфільтрації держави-агресора та афілійованих із нею осіб у національну економіку. Моніторинг фінансових зв’язків, аналіз кінцевих бенефіціарів, контроль транскордонних операцій і корпоративних структур дають змогу виявляти латентні канали впливу, що можуть використовуватися для обходу санкцій, фінансування дестабілізаційних процесів або підриву економічного суверенітету [43].

Особливої ваги набуває роль антилегалізаційного фінансового моніторингу у виявленні, блокуванні та подальшому супроводі активів воєнного й корупційного походження. Комплексний фінансовий аналіз дозволяє ідентифікувати кошти, майно та корпоративні права, які формально включені до легального економічного обігу, але за своєю суттю є результатом незаконної діяльності або пов’язані із загрозами національній безпеці. У цьому аспекті фінансовий моніторинг формує аналітичну основу для прийняття рішень щодо арешту, конфіскації та управління такими активами [47].

Отже, в умовах воєнних дій і гібридних загроз антилегалізаційний фінансовий моніторинг еволюціонує від інструменту спеціалізованого фінансового контролю до механізму стратегічного управління фінансовими ризиками безпекового характеру. Його значущість полягає у здатності не лише фіксувати окремі правопорушення, а й формувати цілісну картину фінансових загроз, що впливають на обороноздатність, економічну стабільність і суверенітет держави.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що антилегалізаційний фінансовий моніторинг у сучасних умовах реалізує подвійну функціональну роль: з одного боку, він є інструментом протидії легалізації злочинних доходів, з іншого — складовою системи забезпечення економічної та національної безпеки. Такий підхід дозволяє трактувати фінансовий моніторинг як елемент інтегрованої безпекової політики держави.

Проведемо компаративний аналіз особливостей законодавчого регулювання в різних країнах (табл. 1.5).

Таблиця 1.5.

Компаративний аналіз законодавства у сфері фінансового моніторингу

КРАЇНА	ЗАКОНОДАВСТВО	ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ
США	законодавство про боротьбу з відмиванням грошей; – законодавство про корумповані організації, а також ті, що знаходяться під впливом рекетирів; – законодавство про забезпечення всеосяжного механізму для знищення та перешкоджанню тероризму	Ув'язнення строком до 20 років. Штраф до 500 тис. дол. або на суму, що вдвічі перевищує сукупну суму угод, по відношенню до яких пред'явлено обвинувачення (в залежності від того, яка сума більше).
Великобританія	– законодавство про карну відповідальність за легалізацію доходів, отриманих у результаті злочинних дій; – законодавство про протидію відмиванню грошей	Покарання до 14 років позбавлення волі; за розголошування інформації до 5 років; за недонесення про операції до 5 років
Австрія	– законодавство про валютні операції; – законодавство про банки; – Доповнення до Кримінального кодексу про відповідальність юридичних та фізичних осіб за відмивання грошей	Ув'язнення на термін більше 3
Німеччина	– законодавство про боротьбу з торгівлею наркотиками та іншими формами організованої злочинності; – законодавство про виявлення доходів, отриманих злочинним шляхом	Позбавлення волі на термін більше року.
Польща	– Закон від 16 листопада 2000 р. «Про протидію відмиванню грошей та фінансуванню тероризму»	Позбавленням волі від 6 місяців до 10 років
Італія	– Закон № 646 «Про боротьбу з мафією», – Закон № 55 «Про діяльність фінансово-кредитних інститутів країни"	Позбавлення волі на строк від 7 до 12 років та штраф. Покарання може бути збільшене, якщо такі дії здійснюють посадові особи

Джерело: [13; 29-37].

Національна система антилегалізаційного фінансового моніторингу формується з урахуванням міжнародних стандартів і усталених світових практик, які визначають базові принципи протидії легалізації доходів і фінансуванню тероризму. Водночас конкретні моделі правового регулювання,

інституційної побудови та відповідальності істотно різняться залежно від особливостей національних правових систем. З метою виявлення спільних закономірностей і відмінностей доцільно здійснити компаративний аналіз законодавчого забезпечення фінансового моніторингу в окремих державах [42].

Результати компаративного аналізу свідчать, що в різних юрисдикціях застосовуються відмінні за жорсткістю підходи до відповідальності за порушення у сфері фінансового моніторингу — від значних штрафних санкцій до тривалих строків позбавлення волі. Така єдність підходів відображає розуміння легалізації доходів як системної загрози економічній та національній безпеці [25; 46].

Узагальнення підходів, дозволяє виділити ключові переваги іноземних моделей організації фінансового моніторингу, які можуть бути використані для вдосконалення національної системи (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Переваги закордонних організації фінансового моніторингу

Джерело: сформовано автором на основі [48].

Отож, міжнародний досвід засвідчує, що ефективність антилегалізаційного фінансового моніторингу забезпечується поєднанням жорсткого правового регулювання, ризик-орієнтованого підходу та високого рівня міжінституційної координації. Саме інтеграція аналітичних, правових і організаційних інструментів дозволяє мінімізувати латентність фінансових злочинів та підвищити результативність контролю за рухом коштів. З урахуванням зазначених підходів у наступному розділі доцільно перейти до аналізу функціонування національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу України та оцінки її практичної ефективності.

Висновки до розділу 1

В результаті проведеного теоретичного аналізу сформовано теоретико-методологічну основу дослідження функціонування антилегалізаційного фінансового моніторингу та обґрунтовано його системну роль у забезпеченні фінансової й економічної безпеки держави.

Уточнено економічну природу легалізації (відмивання) доходів як самостійного деструктивного процесу, що виходить за межі факту злочинного отримання ресурсів і включає їх цілеспрямоване «вбудовування» у легальний обіг шляхом маскування походження та створення зовнішньої правомірності фінансових операцій. Доведено, що саме здатність до інтеграції та прихованого відтворення зумовлює підвищену суспільну небезпеку відмивання доходів і його тривалий дестабілізуючий вплив на фінансову систему.

Обґрунтовано, що легалізація доходів деформує структуру фінансових потоків і механізми ринкової координації, спричиняючи викривлення ринкових сигналів, спотворення конкурентного середовища, перерозподіл інвестиційних потоків у непродуктивні або ризикові сегменти та зниження

ефективності алокації ресурсів. На макрорівні ці процеси матеріалізуються у розширенні тіньового сектору, зниженні прозорості фінансових операцій і зростанні вразливості економіки до кризових шоків.

Систематизовано стадійність процесу легалізації доходів (введення — розшарування — інтеграція) та доведено, що ризики для фінансової безпеки зростають у міру ускладнення транзакційних ланцюгів, використання посередницьких структур, корпоративних «оболонок» і транскордонних каналів. Встановлено, що така еволюційна логіка пояснює переваги аналітичного й ризик-орієнтованого підходів над формальним контролем окремих транзакцій.

Визначено принципи функціонування національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу (ризик-орієнтованість, превентивність, аналітична обґрунтованість, пропорційність, системність, інституційна узгодженість, безпекова спрямованість) та доведено їх методологічну роль: вони задають межі втручання, формують логіку організації моніторингу та забезпечують баланс між цілями безпеки, правовою визначеністю і захистом прав учасників фінансових операцій.

Обґрунтовано трансформацію антилегалізаційного фінансового моніторингу у безпековий інструмент, особливо в умовах воєнного стану та гібридних загроз. Встановлено, що концентрація бюджетних ресурсів, оборонні та гуманітарні фінансові потоки, прискорення процедур закупівель і поява нових контрагентів підвищують ризики зловживань і потребують посиленого ризик-орієнтованого аналізу. У результаті фінансовий моніторинг набуває ознак «фінансової оборони», зокрема у частині протидії фінансовій інфільтрації, обходу санкцій та легалізації активів воєнного/корупційного походження.

Систематизовано міжнародні підходи до правового регулювання фінансового моніторингу на основі компаративного аналізу окремих юрисдикцій (США, Велика Британія, Австрія, Німеччина, Польща, Італія). Виявлено, що відмінності проявляються у жорсткості санкцій та деталізації

регуляторних режимів, однак спільною закономірністю є поєднання кримінально-правової відповідальності з інструментами фінансового комплаєнсу та підвищеного контролю, що підтверджує трактування легалізації доходів як системної загрози безпекового характеру. Узагальнення міжнародного досвіду дозволило виокремити переваги іноземних моделей (жорсткість правового режиму, ризик-орієнтованість, координація, аналітична спроможність), які можуть слугувати орієнтирами для розвитку національної системи.

Загалом, результати досліджень підтвердили, що легалізація доходів є комплексною загрозою економічній і фінансовій безпеці, яка реалізується через множинні інституційно «вбудовані» канали та посилюється глобалізаційно-цифровими чинниками. Водночас антилегалізаційний фінансовий моніторинг обґрунтовано як центральний елемент протидії цим загрозам, що функціонує на основі визначених методологічних підходів і принципів та забезпечує аналітичну трансформацію фінансових сигналів у підстави для правових, управлінських і безпекових рішень. Це створює логічну й методичну основу для переходу у наступному розділі до аналізу інституційної архітектури та практичного функціонування національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу України.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ АНТИЛЕГАЛІЗАЦІЙНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

2.1. Інституційна структура національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу

Функціонування національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу в Україні ґрунтується на діяльності комплексу взаємодіючих інституцій, узгоджена робота яких спрямована на ідентифікацію, аналітичну обробку та мінімізацію ризиків легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, а також фінансування терористичної діяльності. Інституційна конфігурація цієї системи формує організаційну основу реалізації державної політики у сфері протидії відмиванню коштів і визначає механізм розподілу компетенцій, відповідальності та каналів інформаційного обміну між її складовими.

Визначальною рисою національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу є її багаторівнева організація, яка поєднує рівень первинного фінансового контролю, державний аналітичний сегмент та комплекс суміжних інституцій регуляторного, правоохоронного й судового спрямування. Така побудова узгоджується з міжнародними стандартами AML/CFT і водночас відображає особливості правової та інституційної моделі, сформованої в Україні.

Базовим елементом інституційної архітектури системи є розмежування фінансового моніторингу на первинний і державний рівні, що забезпечує поєднання децентралізованого виявлення потенційно ризикових фінансових операцій із централізованим аналітичним опрацюванням відповідної інформації. Первинний рівень забезпечує безпосередню взаємодію з фінансовими потоками, тоді як державний виконує функцію узагальнення,

поглибленого аналізу та трансформації зібраних даних у аналітичні продукти для подальшого інституційного реагування.

На первинному рівні до суб’єктів фінансового моніторингу належать банківські та небанківські фінансові установи, професійні учасники ринку капіталу, платіжні організації, а також передбачені законодавством нефінансові суб’єкти, зокрема нотаріуси, аудитори та суб’єкти господарювання, діяльність яких пов’язана з обігом цінних активів і нерухомого майна. Саме на цьому етапі здійснюється первинна ідентифікація клієнтів, аналіз фінансових операцій, формування ризик-орієнтованих профілів та виявлення індикаторів легалізації доходів.

З функціональної точки зору первинний фінансовий моніторинг виконує роль фільтра, що відокремлює масив стандартних фінансових операцій від тих, які відповідають ознакам підозрілості або підвищеного ризику, і передає їх для подальшого аналізу на державний рівень. Рівень ефективності всієї системи значною мірою визначається якістю роботи первинної ланки, оскільки формальний підхід або допущені помилки призводять до втрати аналітично цінної інформації ще на початковій стадії її обробки.

Центральною інституцією державного рівня фінансового моніторингу є спеціально уповноважений орган фінансової розвідки, який акумулює повідомлення від суб’єктів первинного фінансового моніторингу, здійснює їх комплексний аналіз, встановлює фінансові взаємозв’язки, реконструює схеми руху коштів і формує узагальнені та додатково узагальнені аналітичні матеріали. Саме на цьому рівні відбувається трансформація фінансової інформації у аналітичні продукти, придатні для використання у правоохоронній і безпековій діяльності.

Водночас інституційна модель антилегалізаційного фінансового моніторингу не обмежується діяльністю фінансової розвідки. До її структури інтегровані регуляторні органи, які здійснюють нагляд за суб’єктами первинного фінансового моніторингу, а також правоохоронні та судові інституції, що забезпечують кримінально-правову реакцію на виявлені

порушення. Наявність такої багатосуб’єктної конфігурації обумовлює потребу у чіткій міжінституційній координації, без якої система втрачає цілісність і функціонує фрагментарно.

Аналітична специфіка української моделі полягає в тому, що фінансова розвідка не наділена правоохоронними повноваженнями, а виконує роль аналітичного вузла між фінансовою системою та правоохоронно-судовим блоком. Такий підхід забезпечує відокремлення аналітичної діяльності від процесуального переслідування та відповідає принципам інституційної нейтральності й правової визначеності.

Отже, інституційна структура національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу України характеризується багаторівневістю, функціональною диференціацією та потребою у високому рівні міжінституційної узгодженості. Для подальшого аналітичного дослідження доцільним є структурування ключових елементів цієї системи, їх функцій і взаємозв’язків, що дозволяє оцінити не лише формальну побудову, а й практичну логіку її функціонування.

З метою поглибленого аналітичного осмислення інституційної архітектури національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу доцільно систематизувати її складові за рівнями функціонування, колом суб’єктів та основними функціональними повноваженнями. Такий підхід дає змогу не лише відобразити формальний склад системи, а й виявити логіку розподілу ролей між її елементами та визначити місце фінансового моніторингу в загальній архітектурі протидії легалізації доходів і фінансуванню тероризму.

Представлення інституційної структури у табличному форматі (таблиця 2.1) створює методологічні передумови для подальшого аналізу ефективності взаємодії між суб’єктами фінансового моніторингу та оцінювання рівня узгодженості їх функціонування.

Таблиця 2.1.

Інституційна структура національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу України

Рівень системи	**Основні суб'єкти**	**Ключові функції**
Первинний фінансовий моніторинг	Банки, небанківські фінансові установи, платіжні організації, професійні учасники ринку капіталу, визначені нефінансові суб'єкти	Ідентифікація клієнтів; аналіз фінансових операцій; формування ризик-профілів; виявлення та повідомлення про підозрілі операції
Державний фінансовий моніторинг (фінансова розвідка)	Спеціально уповноважений орган фінансового моніторингу	Акумуляція повідомлень; аналітична обробка інформації; виявлення фінансових схем; формування узагальнених і додатково узагальнених матеріалів
Регуляторний нагляд	Національний банк України, інші регулятори фінансових ринків	Нагляд за дотриманням вимог фінансового моніторингу; застосування заходів впливу; методологічне забезпечення
Правоохоронний блок	Антикорупційні та правоохоронні органи	Процесуальне реагування; досудове розслідування; використання аналітичних матеріалів у кримінальних провадженнях
Судовий та суміжні інституції	Судові органи, органи з управління арештованими активами	Судовий розгляд справ; арешт, конфіскація та управління активами незаконного походження

Джерело: сформовано автором на основі [8; 22].

Наведена таблиця свідчить, що інституційна структура національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу України має чітко виражений багаторівневий характер, у межах якого кожен рівень виконує специфічні, функціонально відмінні завдання. Така диференціація дозволяє поєднати децентралізоване виявлення ризикових фінансових операцій із

централізованим аналітичним узагальненням і подальшим кримінально-правовим реагуванням.

Водночас рівень результативності функціонування системи значною мірою визначається якістю інформаційної взаємодії між її складовими елементами. Первинний фінансовий моніторинг забезпечує формування вихідного масиву аналітично релевантних даних, тоді як державний рівень здійснює перетворення окремих фінансових сигналів у впорядковані та систематизовані аналітичні продукти. Подальше залучення цих матеріалів правоохоронними та судовими органами безпосередньо впливає на практичну ефективність усієї системи протидії легалізації доходів злочинного походження.

Підвищеної уваги потребує координація взаємодії між органом фінансової розвідки та правоохоронним блоком, оскільки саме на цій стадії виникають ризики втрати аналітичної інформації або зниження її доказового й процесуального значення. У цьому контексті фінансова розвідка виконує роль центрального аналітичного вузла, що забезпечує інституційний зв’язок між фінансовою системою та механізмами правозастосування.

Таким чином, інституційна архітектура національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу України вирізняється складною багаторівневою організацією, функціональною спеціалізацією залучених суб’єктів і потребою у високому ступені міжінституційної узгодженості. З одного боку, така модель формує потенціал для ефективної протидії легалізації доходів, з іншого – породжує низку практичних викликів, пов’язаних із координацією дій, інформаційним обміном та забезпеченням аналітичної цілісності системи.

У зв’язку з цим логічним є перехід до аналізу практичних аспектів функціонування та взаємодії суб’єктів антилегалізаційного фінансового моніторингу, що дає змогу оцінити не лише формальну побудову системи, а й реальний рівень ефективності її діяльності в сучасних умовах.

2.2. Оцінка діяльності Державної служби фінансового моніторингу України

Оцінювання діяльності Державної служби фінансового моніторингу України доцільно розпочинати з аналізу динаміки інформування суб'єктів первинного фінансового моніторингу (СПФМ) про фінансові операції, оскільки саме цей показник відображає інтенсивність функціонування всієї антилегалізаційної системи на її початковому етапі. Обсяг повідомлень, що надходять до ДСФМ, характеризує рівень залученості фінансового сектору до виконання вимог фінансового моніторингу, масштаб аналітичного навантаження на фінансову розвідку та чутливість системи до змін економічного й безпекового середовища.

Динаміка такого інформування є особливо показовою в умовах структурних зрушень, спричинених пандемією COVID-19 та повномасштабною війною, які істотно трансформували фінансові потоки, платіжну поведінку та ризиковий профіль фінансових операцій в Україні.

З метою виявлення ключових тенденцій у функціонуванні первинного рівня антилегалізаційного фінансового моніторингу проаналізуємо динаміку надходження повідомлень про фінансові операції від суб'єктів первинного фінансового моніторингу до Державної служби фінансового моніторингу України у 2020–2024 роках (рис. 2.1).

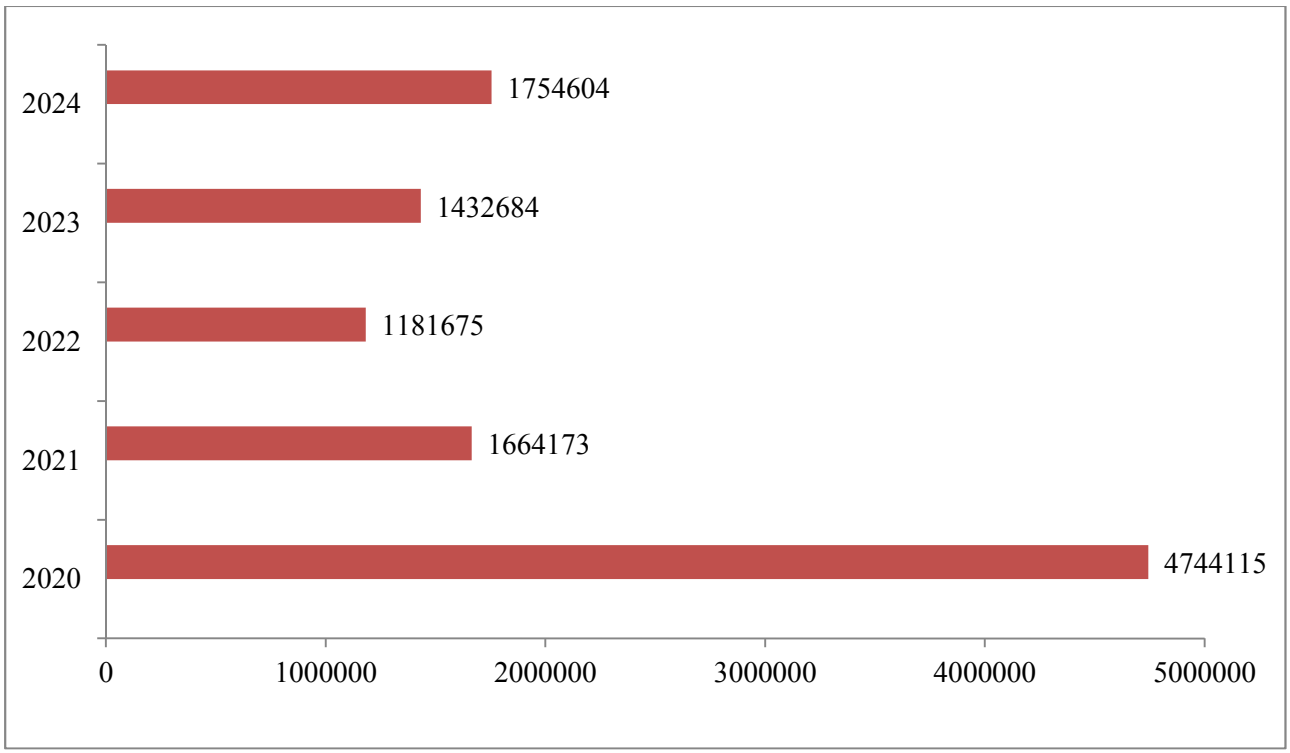

Рис. 2.1. Динаміка інформування СПФМ про фінансові операції у 2020–2024 рр.

Джерело: сформовано автором на основі [15; 26].

Дані, відображені на рисунку, демонструють значну варіативність обсягів інформування з боку суб'єктів первинного фінансового моніторингу у межах досліджуваного періоду, що свідчить як про вплив зовнішніх дестабілізуючих факторів, так і про адаптаційні трансформації у системі фінансового моніторингу. Найвищий рівень надходження повідомлень зафіксовано у 2020 році, що може бути зумовлено високою інтенсивністю операцій у фінансовому секторі напередодні запровадження масштабних обмежень, а також особливостями регуляторних заходів у відповідь на кризові процеси.

Упродовж 2021–2022 років спостерігається помітне зниження кількості повідомлень, що корелює з наслідками пандемії COVID-19 та початковою фазою повномасштабної війни. Ці чинники призвели до скорочення економічної активності, порушення фінансових і логістичних ланцюгів, а також до структурних змін у платіжній інфраструктурі. Водночас починаючи з 2023 року фіксується поступове зростання обсягів інформування, а у 2024 році

— подальше їх нарощування, що свідчить про адаптацію фінансового сектору та системи фінансового моніторингу до нових економічних і безпекових реалій.

Варто наголосити, що збільшення кількості повідомлень не може розглядатися виключно як позитивний або негативний індикатор. У контексті діяльності фінансової розвідки цей показник насамперед характеризує ширину аналітичного простору, в межах якого здійснюються відбір, систематизація та поглиблений аналіз фінансової інформації. Таким чином, динаміка інформування з боку СПФМ формує кількісну основу для подальшої оцінки результативності аналітичної діяльності фінансової розвідки, що потребує аналізу її вихідних результативних показників.

Отже, дослідження динаміки надходження повідомлень від суб’єктів первинного фінансового моніторингу дає змогу окреслити загальні тенденції функціонування первинного рівня антилегалізаційного фінансового моніторингу. Логічним продовженням аналізу є оцінка того, яким чином отримана фінансова інформація трансформується у результативні аналітичні продукти, зокрема у матеріали, що передаються Державною службою фінансового моніторингу України до правоохоронних органів.

Наступним етапом оцінювання діяльності Державної служби фінансового моніторингу України є аналіз обсягів передання аналітичних матеріалів до правоохоронних органів. На відміну від показника інформування про фінансові операції, який відображає масштаб вхідного інформаційного потоку, кількість переданих матеріалів характеризує результативність аналітичної обробки, селекції та узагальнення фінансових даних фінансовою розвідкою.

Саме цей індикатор дає змогу оцінити, наскільки ефективно система фінансового моніторингу забезпечує трансформацію масиву первинних повідомлень у аналітичні продукти, придатні для подальшого використання у кримінально-правовій та безпековій площині.

З метою виявлення динаміки аналітичної результативності фінансової розвідки доцільно проаналізувати загальну кількість матеріалів, переданих

Державною службою фінансового моніторингу України до правоохоронних органів у 2020–2024 роках (рис. 2.2).

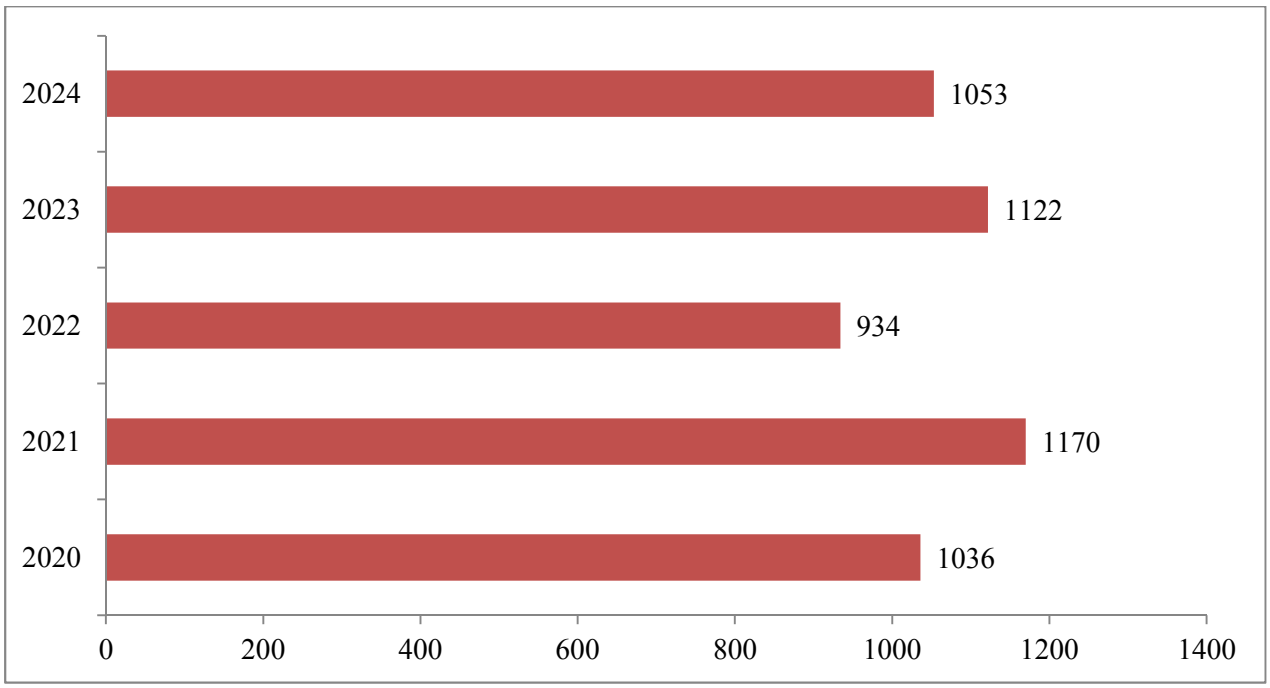

Рис. 2.2. Динаміка загальної кількості матеріалів, переданих ДСФМ до правоохоронних органів у 2020–2024 рр.

Джерело: сформовано автором на основі [15; 26].

Аналіз наведених статистичних даних свідчить, що у межах досліджуваного періоду динаміка передання аналітичних матеріалів характеризується відносною рівномірністю з незначними коливаннями, що вказує на збереження функціональної спроможності фінансової розвідки навіть за умов масштабних зовнішніх викликів. У 2020–2021 роках кількість переданих матеріалів стабільно перевищувала позначку в одну тисячу одиниць, що відображає сталий рівень аналітичної активності Державної служби фінансового моніторингу України.

У 2022 році зафіксовано відчутне зменшення обсягів переданих матеріалів, що є логічним наслідком початкової фази повномасштабної війни, різкої трансформації фінансових потоків та концентрації державних інституцій на першочергових безпекових завданнях. Водночас уже у 2023 році

показник демонструє відновлення до рівня понад 1100 матеріалів, що свідчить про адаптацію аналітичних процедур ДСФМ до умов воєнного часу та стабілізацію її операційної діяльності.

У 2024 році кількість переданих матеріалів дещо скорочується порівняно з попереднім роком, однак залишається співставною із середніми значеннями за весь досліджуваний період. Така тенденція може інтерпретуватися не як зниження результативності, а як зміна акцентів в аналітичній роботі, зокрема перехід від кількісного нарощування матеріалів до більш селективного та поглибленого аналізу фінансових схем із підвищеним рівнем ризику.

Суттєвим є те, що відносна стабільність обсягів переданих матеріалів на тлі значних коливань кількості первинних повідомлень підтверджує функцію фінансової розвідки як аналітичного фільтра, який відокремлює фінансово значущу інформацію від загального масиву вхідних даних.

Таким чином, дослідження загальної кількості аналітичних матеріалів, переданих Державною службою фінансового моніторингу України до правоохоронних органів, дозволяє оцінити загальний рівень аналітичної результативності фінансової розвідки. Для глибшого розуміння якості такої діяльності доцільно перейти до аналізу структурних характеристик переданих матеріалів, зокрема співвідношення узагальнених і додатково узагальнених матеріалів, що відображає складність і глибину фінансово-аналітичного опрацювання.

З метою поглибленої оцінки результативності аналітичної діяльності Державної служби фінансового моніторингу України доцільним є перехід від аналізу загальних обсягів переданих матеріалів до вивчення їх структурного розподілу за адресатами. Такий підхід дає змогу оцінити не лише інтенсивність взаємодії фінансової розвідки з правоохоронним та антикорупційним блоками, а й функціональну спрямованість аналітичних продуктів з урахуванням компетенцій відповідних органів.

Особливу аналітичну значущість у цьому контексті має співвідношення узагальнених і додатково узагальнених матеріалів, оскільки саме воно

відображає рівень глибини фінансового аналізу та складність виявлених схем легалізації доходів.

З цією метою доцільно проаналізувати структуру аналітичних матеріалів, переданих Державною службою фінансового моніторингу України, у розрізі основних правоохоронних та антикорупційних органів із виокремленням узагальнених і додатково узагальнених матеріалів (рис. 2.3).

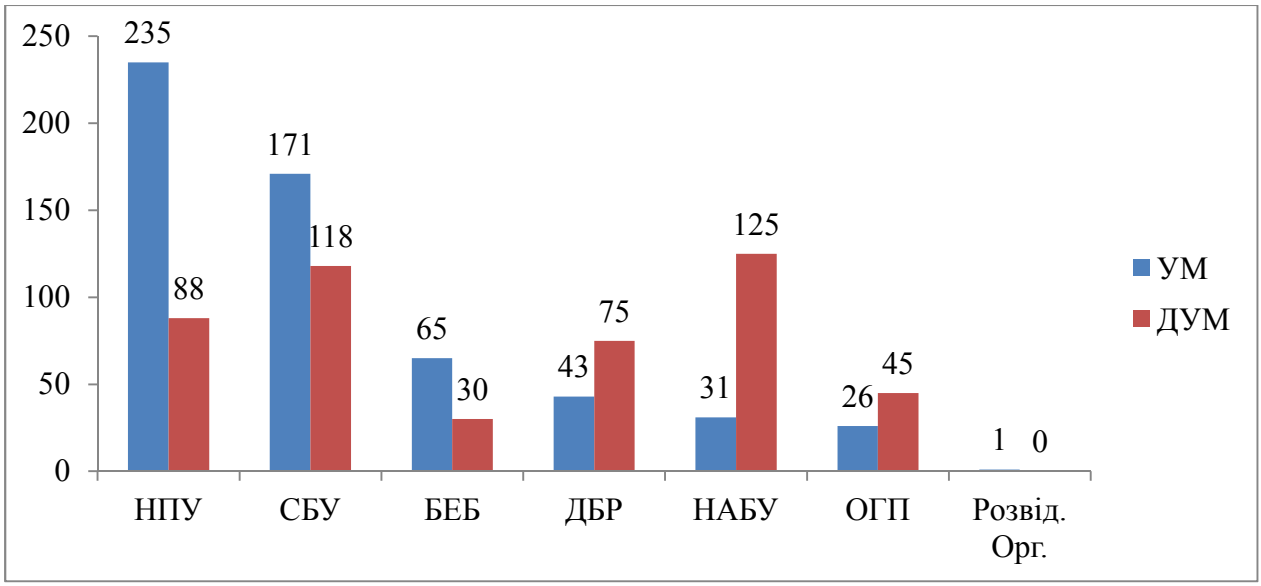

Рис. 2.3. Структура узагальнених (УМ) та додатково узагальнених матеріалів (ДУМ), переданих ДСФМ за органами-отримувачами.

Джерело: сформовано автором на основі [15; 26].

Подані статистичні матеріали засвідчують істотну диференціацію аналітичних потоків фінансової розвідки залежно від функціонального призначення органів-отримувачів. Найбільші обсяги узагальнених матеріалів спрямовуються до органів загальної правоохоронної юрисдикції, передусім Національної поліції України та Служби безпеки України, що зумовлено широтою їх повноважень у сфері розслідування фінансових правопорушень різної правової природи.

Водночас у структурі матеріалів, що передаються до спеціалізованих антикорупційних інституцій, насамперед до НАБУ, переважають додатково узагальнені матеріали. Це свідчить як про підвищену складність фінансових

схем, що перебувають у сфері їх підслідності, так і про необхідність глибшого аналітичного опрацювання фінансових потоків, корпоративних взаємозв'язків та бенефіціарних структур.

Збільшення частки додатково узагальнених матеріалів у взаємодії з Державним бюро розслідувань та Офісом Генерального прокурора також відображає ускладнення фінансово-економічного змісту відповідних проваджень, що потребують багатоетапного фінансового аналізу та посиленої міжвідомчої координації. У сукупності це підтверджує трансформацію ролі фінансової розвідки від постачальника первинної інформації до повноцінного аналітичного центру, спроможного формувати комплексні фінансові досьє.

Отже, співвідношення узагальнених і додатково узагальнених матеріалів відображає не лише кількісні параметри діяльності ДСФМ, а й її якісну еволюцію, що проявляється у зростанні складності фінансових досліджень та адаптації аналітичних продуктів до специфіки окремих суб'єктів антикримінального процесу. Це дає підстави стверджувати, що результативність фінансової розвідки дедалі більше визначається глибиною аналітичного опрацювання, а не кількістю переданих інформаційних сигналів.

Для комплексного завершення оцінки діяльності ДСФМ доцільно звернутися до аналізу інформаційної бази формування аналітичних матеріалів, зокрема динаміки інформування з боку суб'єктів первинного фінансового моніторингу, що дозволяє встановити зв'язок між вхідними фінансовими потоками та результатами їх аналітичної трансформації.

Проведений аналіз діяльності Державної служби фінансового моніторингу України підтверджує, що фінансова розвідка виконує ключову роль у функціонуванні національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу, забезпечуючи перетворення значних масивів фінансової інформації у структуровані аналітичні продукти, придатні для подальшого використання правоохоронними та антикорупційними органами.

Динаміка інформування з боку суб'єктів первинного фінансового моніторингу свідчить про поступове відновлення та нарощування обсягів

фінансових повідомлень після різкого спаду у 2022 році, спричиненого повномасштабними воєнними діями. Це підтверджує адаптивність фінансового сектору та системи фінансового моніторингу до функціонування в умовах екстремальної невизначеності.

Аналіз структури переданих аналітичних матеріалів дає змогу зробити висновок про якісну трансформацію діяльності ДСФМ. Зростання питомої ваги додатково узагальнених матеріалів у взаємодії зі спеціалізованими антикорупційними органами відображає ускладнення схем легалізації доходів і посилення ролі поглибленої фінансово-економічної аналітики. Фінансова розвідка дедалі частіше функціонує не як канал передачі первинних сигналів, а як аналітичний центр, здатний реконструювати складні транзакційні мережі та багаторівневі фінансові взаємозв’язки.

Водночас диференціація аналітичних потоків за органами-отримувачами відображає спеціалізацію антикримінального процесу в Україні та підтверджує, що ефективність фінансової розвідки значною мірою залежить від узгодженості між інституційними мандатами фінансової, правоохоронної та судової ланок.

Узагальнюючи результати дослідження, можна констатувати, що діяльність Державної служби фінансового моніторингу України має системний характер і спрямована на забезпечення безперервності аналітичного ланцюга «фінансова система – фінансова розвідка – правоохоронні та антикорупційні органи». Водночас ускладнення фінансових потоків, зростання воєнних і транснаціональних ризиків актуалізують потребу подальшого нарощування аналітичної спроможності та посилення міжвідомчої координації, що формує логічну основу для переходу до узагальнюючих висновків розділу та розроблення рекомендаційного блоку дослідження.

2.3. Основні проблеми та ризики функціонування антилегалізаційного фінансового моніторингу

Незважаючи на інституційну сформованість та поступове нарощування аналітичної спроможності, національна система антилегалізаційного фінансового моніторингу в Україні функціонує в умовах підвищеної складності й ризиковості. Це обумовлено як внутрішніми структурно-організаційними обмеженнями, так і зовнішніми чинниками, пов’язаними з воєнним станом, трансформацією фінансових потоків та посиленням транскордонних загроз. За таких обставин ефективність фінансового моніторингу визначається не лише відповідністю нормативно-правової бази міжнародним стандартам, а й здатністю системи гнучко реагувати на динамічні, нестандартні та гібридні фінансові ризики.

Аналіз практики функціонування антилегалізаційного фінансового моніторингу дає змогу виокремити низку ключових проблем, які мають системний характер і безпосередньо впливають на результативність виявлення та нейтралізації фінансових загроз.

1. Аналітичне перевантаження та асиметрія інформаційних потоків. Однією з базових проблем є дисбаланс між обсягами фінансової інформації, що надходить від суб’єктів первинного фінансового моніторингу, та реальними можливостями її глибокого аналітичного опрацювання. З одного боку, зростання кількості повідомлень про фінансові операції свідчить про підвищення рівня комплаєнсу, з іншого — створює ризик аналітичного перевантаження, за якого акценти зміщуються з якісного аналізу на формалізовану обробку даних. За таких умов зростає ймовірність втрати фінансових сигналів із високим безпековим або корупційним потенціалом, особливо у випадках складних багаторівневих фінансових схем.

2. Обмежена процесуальна придатність аналітичних матеріалів. Попри високий рівень фінансово-економічного аналізу, результати діяльності фінансової розвідки не завжди трансформуються у процесуально повноцінні

докази. Це зумовлено розбіжностями між аналітичною логікою фінансового моніторингу та вимогами кримінального процесу, що створює ризик втрати або девальвації аналітичної інформації на етапах міжвідомчої взаємодії. Зазначений ризик посилюється за відсутності уніфікованих підходів до формування аналітичних матеріалів з урахуванням їх подальшого використання у досудовому розслідуванні та судовому провадженні.

3. Інституційна фрагментація та координаційні ризики. Національна система антилегалізаційного фінансового моніторингу передбачає взаємодію значної кількості суб'єктів, зокрема фінансової розвідки, правоохоронних і антикорупційних органів, судових інституцій та регуляторів. Водночас на практиці така багатосуб'єктність нерідко супроводжується фрагментацією повноважень, дублюванням функцій і недостатньою узгодженістю аналітичних пріоритетів. Наслідком цього є зниження оперативності реагування, розмитість відповідальності та зростання ризику інституційних «розривів» у ланцюгу протидії легалізації доходів.

4. Воєнні та гібридні фінансові ризики. Умови воєнного стану суттєво трансформують структуру фінансових потоків, формуючи середовище підвищеної латентності фінансових операцій. Значні бюджетні видатки, спрощені процедури публічних закупівель, гуманітарна та міжнародна фінансова допомога створюють ситуації, у яких традиційні індикатори ризику можуть бути або недостатньо чутливими, або, навпаки, надмірно формалізованими. Це підвищує ймовірність використання легальних фінансових каналів для маскування корупційних, воєнних і транснаціональних зловживань, зокрема з боку осіб, пов'язаних із державою-агресором.

5. Технологічні та транснаціональні виклики. Активне поширення цифрових фінансових інструментів, криптоактивів, фінтех-платформ та офшорних юрисдикцій істотно ускладнює ідентифікацію кінцевих бенефіціарів і реального економічного змісту фінансових операцій. Це формує додаткові ризики для національної системи фінансового моніторингу,

особливо в частині контролю за транскордонними фінансовими потоками та ефективності міжнародного інформаційного обміну.

Отже, проблеми та ризики функціонування антилегалізаційного фінансового моніторингу в Україні мають комплексний характер і охоплюють аналітичні, інституційні, процесуальні та безпекові аспекти. Їх наявність не нівелює ролі фінансової розвідки, проте обмежує повноту реалізації її потенціалу як інструменту фінансової та національної безпеки. Усвідомлення окреслених проблем формує концептуальне підґрунтя для розроблення прикладних напрямів удосконалення системи антилегалізаційного фінансового моніторингу, що становитиме предмет розгляду наступного розділу дослідження.

Системний аналіз функціонування національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу свідчить, що її результативність формується під впливом сукупності внутрішніх і зовнішніх обмежень. Виявлені у ході дослідження проблеми не мають фрагментарного чи ситуативного характеру, а відображають стійкі структурні дисбаланси між аналітичними можливостями системи, її інституційною організацією та динамікою фінансових загроз.

З метою аналітичної систематизації зазначених обмежень доцільно узагальнити ключові проблеми функціонування антилегалізаційного фінансового моніторингу, відповідні їм ризики та потенційні наслідки для фінансової й національної безпеки держави, що дозволяє перейти від описового аналізу до структурованого проблемно-ризикового підходу (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Основні проблеми та ризики функціонування антилегалізаційного фінансового моніторингу в Україні

Проблема	**Зміст проблеми**	**Ключові ризики**	**Потенційні наслідки для фінансової безпеки**
Аналітичне перевантаження системи	Значні обсяги повідомлень від СПФМ за обмежених аналітичних ресурсів	Втрата високоризикових фінансових сигналів	Зниження ефективності раннього виявлення загроз
Обмежена процесуальна придатність аналітики	Невідповідність фінансового аналізу вимогам кримінального процесу	Неповне використання аналітичних матеріалів	Низький рівень реалізації матеріалів у провадженнях
Інституційна фрагментація	Багатосуб'єктність системи та неузгодженість повноважень	Дублювання функцій, втрата інформації	Зниження швидкості та якості реагування
Воєнна трансформація фінансових потоків	Нетипові обсяги операцій, спрощені процедури	Маскування корупційних і воєнних фінансових схем	Зростання латентності фінансових зловживань
Транснаціональний характер загроз	Використання офшорів, криптоактивів, фінтеху	Ускладнення ідентифікації бенефіціарів	Послаблення контролю за рухом капіталу
Обмежена міжвідомча координація	Недостатня синхронізація дій між інституціями	Розрив антикримінального ланцюга	Зниження системної результативності AML

Джерело: систематизовано автором на основі [27; 43].

Інформація наведена таблиця демонструє, що проблеми функціонування антилегалізаційного фінансового моніторингу не зводяться до окремих організаційних або нормативних недоліків, а формують взаємопов'язану

систему ризиків. Кожна з ідентифікованих проблем має кумулятивний характер і здатна посилювати інші ризики, зокрема аналітичні обмеження – інституційні розриви, а воєнні чинники – латентність фінансових потоків.

Особливої уваги потребує той факт, що навіть за наявності значного обсягу фінансової інформації та розвинених інструментів аналізу ефективність системи значною мірою залежить від здатності трансформувати фінансові дані у процесуально та управлінсько значущі результати. За відсутності такої трансформації антилегалізаційний фінансовий моніторинг ризикує залишатися інструментом інформаційного накопичення, а не активного управління фінансовими загрозами.

Отож, основні проблеми та ризики функціонування антилегалізаційного фінансового моніторингу в Україні мають системний, багаторівневий і динамічний характер. Вони формуються на перетині аналітичних перевантажень, інституційної фрагментації, процесуальних обмежень і воєнно-гібридних викликів. Сукупна дія цих чинників обмежує повну реалізацію потенціалу фінансового моніторингу як інструменту забезпечення фінансової та національної безпеки.

Виявлення й структуризація зазначених проблем створює аналітичну основу для переходу від констатації ризиків до формування напрямів удосконалення національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу, що буде предметом дослідження у третьому розділі роботи.

Висновки до розділу 2

Обґрунтовано, що національна система антилегалізаційного фінансового моніторингу України має інституційно сформовану, багаторівневу архітектуру, яка поєднує первинний фінансовий моніторинг, державний аналітичний рівень (фінансову розвідку), регуляторний нагляд, правоохоронний блок та судові й суміжні інституції. Така конфігурація забезпечує розподіл функцій за логікою «виявлення – аналіз – реагування» та відповідає загальній концепції міжнародних стандартів AML/CFT.

Встановлено, що системоутворюючим елементом інституційної моделі є поділ на первинний і державний рівні фінансового моніторингу. Первинна ланка здійснює децентралізоване виявлення потенційно підозрілих операцій шляхом ідентифікації клієнтів, ризик-профілювання та фіксації індикаторів легалізації доходів, тоді як державний рівень забезпечує централізовану аналітичну обробку даних, формування узагальнених і додатково узагальнених матеріалів та їх передачу для подальшого кримінально-правового реагування.

Доведено, що ефективність функціонування системи визначається не лише формальною інституційною побудовою, а насамперед якістю інформаційної взаємодії між суб’єктами та спроможністю забезпечувати безперервність аналітичного ланцюга «фінансова система – фінансова розвідка – правоохоронно-судовий блок». Критично важливою ланкою є взаємодія фінансової розвідки з органами правозастосування, оскільки саме на цій стадії виникають ризики втрати аналітичної інформації та зниження її процесуальної придатності.

Аналіз показників діяльності Державної служби фінансового моніторингу України за 2020–2024 рр. засвідчив, що обсяг повідомлень від суб’єктів первинного фінансового моніторингу є чутливим до зовнішніх шоків (пандемічних і воєнних), демонструючи спад у 2021–2022 рр. та відновлення у 2023–2024 рр. Зазначене підтверджує адаптивність фінансового сектору і

системи фінансового моніторингу до змін середовища, але водночас вказує на ризик хвилеподібного навантаження на аналітичний контур фінансової розвідки.

Встановлено, що динаміка передання аналітичних матеріалів до правоохоронних органів у цілому характеризується відносною стабільністю з помірними коливаннями, включно зі спадом у 2022 р. та відновленням у 2023 р. Це свідчить про збереження операційної спроможності фінансової розвідки в умовах воєнного часу і про її роль як аналітичного фільтра, який відокремлює релевантні фінансові сигнали від загального масиву вхідної інформації.

Виявлено диференціацію аналітичних потоків за органами-отримувачами та за типами матеріалів (узагальнені/додатково узагальнені). Домінування узагальнених матеріалів у взаємодії з органами загальної юрисдикції відображає ширший спектр фінансових правопорушень, тоді як підвищена частка додатково узагальнених матеріалів у взаємодії зі спеціалізованими антикорупційними органами вказує на ускладнення схем легалізації доходів і потребу в поглибленому аналізі транзакційних мереж, корпоративних зв’язків і бенефіціарної структури. Отримані результати підтверджують тенденцію перетворення фінансової розвідки на повноцінний аналітичний центр, орієнтований на якість і складність аналітичних продуктів.

Узагальнення проблем і ризиків функціонування антилегалізаційного фінансового моніторингу дозволило встановити їх комплексний, взаємопов’язаний характер. Ключовими стримувальними чинниками виступають: аналітичне перевантаження та асиметрія інформаційних потоків; обмежена процесуальна придатність аналітичних матеріалів; інституційна фрагментація і координаційні розриви; воєнні та гібридні фінансові ризики; технологічні та транснаціональні виклики (криптоактиви, фінтех-інструменти, офшорні юрисдикції), що ускладнюють встановлення кінцевих бенефіціарів і контроль транскордонних потоків.

Визначено, що зазначені проблеми не нівелюють значення ДСФМ у системі фінансової та національної безпеки, однак обмежують повноту реалізації її потенціалу через зниження аналітичної пропускної здатності, ризики втрати релевантних сигналів та недостатню конверсію аналітичних результатів у процесуально ефективні рішення. Це актуалізує необхідність посилення міжвідомчої координації, стандартизації процедур аналітичного супроводу кримінального процесу та розвитку інструментів протидії воєнно-транскордонним і технологічно складним схемам легалізації доходів.

Таким чином, аналітичні результати дають змогу сформували основу для переходу до рекомендаційної частини роботи, у межах якої доцільно обґрунтувати прикладні напрями вдосконалення національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу з урахуванням потреб підвищення аналітичної спроможності, забезпечення процесуальної релевантності матеріалів та зміцнення стійкості системи в умовах воєнних, гібридних і транснаціональних фінансових загроз.

РОЗДІЛ 3
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ АНТИЛЕГАЛІЗАЦІЙНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

3.1. Протидія ризикам у системі антилегалізаційного фінансового моніторингу в умовах гібридних загроз воєнного стану

Функціонування національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу в умовах повномасштабної війни відбувається у середовищі підвищеної аналітичної складності, що зумовлюється одночасною трансформацією фінансових потоків і ускладненням механізмів легалізації доходів. За таких обставин критичним чинником ефективності системи стає не стільки формальна відповідність регуляторним вимогам, скільки спроможність виявляти, зберігати та аналітично опрацьовувати фінансові сигнали з найбільшим безпековим і корупційним потенціалом.

Запровадження воєнного стану формує специфічну фінансово-економічну реальність, у межах якої змінюється характер господарських операцій, порушується усталена логіка фінансових транзакцій та зростає частка нетипових фінансових потоків. Значні обсяги бюджетного фінансування, міжнародної та гуманітарної допомоги, застосування спрощених процедур публічних закупівель, функціонування санкційних режимів і поширення цифрових фінансових інструментів істотно ускладнюють ідентифікацію реального економічного змісту фінансових операцій. У результаті традиційні індикатори ризику легалізації доходів можуть втрачати адекватність або генерувати надмірний масив формалізованих повідомлень.

У таких умовах система фінансового моніторингу дедалі частіше стикається з проблемою аналітичного перевантаження, коли зростання кількості повідомлень від суб’єктів первинного фінансового моніторингу не супроводжується пропорційним зростанням можливостей їх поглибленого аналізу. Це створює ризик розмивання аналітичного фокусу, втрати

фінансових сигналів із високим рівнем загрози та зниження здатності фінансової розвідки своєчасно реагувати на складні воєнні, корупційні й транснаціональні фінансові схеми.

Отже, в умовах воєнних і гібридних загроз пріоритетним завданням удосконалення національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу є мінімізація аналітичних ризиків, що виникають на перетині зростаючого інформаційного навантаження, нестандартної структури фінансових потоків та обмеженості аналітичних ресурсів. Реалізація цього завдання потребує переходу від екстенсивної моделі накопичення інформації до ризик-орієнтованого управління аналітичними потоками з чіткою пріоритизацією фінансових сигналів.

У зв’язку з цим подальші рекомендації будуть спрямовані на обґрунтування напрямів зменшення аналітичних ризиків у системі антилегалізаційного фінансового моніторингу з урахуванням воєнної трансформації фінансових процесів, гібридного характеру загроз та необхідності підвищення результативності аналітичної діяльності фінансової розвідки.

У сучасних умовах аналітичні ризики у системі антилегалізаційного фінансового моніторингу формуються як результат поєднання трьох взаємопов’язаних чинників: різкого зростання інформаційних потоків, структурної трансформації фінансових операцій та обмеженості аналітичних ресурсів. Воєнний стан не лише модифікує фінансове середовище, а й змінює саму природу фінансових ризиків, що вимагає перегляду традиційних підходів до аналітичної роботи.

Першим і базовим аналітичним ризиком є дисбаланс між обсягом вхідної фінансової інформації та спроможністю її змістовного аналізу. У період війни суб’єкти первинного фінансового моніторингу функціонують у режимі підвищеної регуляторної обережності, що стимулює масове інформування про фінансові операції за формальними ознаками ризику. У результаті формується значний масив повідомлень, у якому аналітично значущі сигнали можуть

губитися серед операцій, що не мають безпекової або корупційної релевантності. Така ситуація створює загрозу аналітичного «шуму» і знижує селективність фінансової розвідки.

Другим суттєвим ризиком виступає зміна економічної логіки фінансових операцій, зумовлена воєнною економікою. Нетипові обсяги бюджетних витрат, авансові платежі, гуманітарні трансакції, міжнародна допомога, спрощені закупівельні процедури та спеціальні податкові режими формують фінансові операції, які за своїми формальними параметрами можуть відповідати ознакам підозрілості, але водночас мати законний економічний зміст. За відсутності адаптованих аналітичних моделей це призводить або до надмірної кількості хибнопозитивних сигналів, або до зниження чутливості системи до справді небезпечних фінансових схем.

Третім аналітичним ризиком є ускладнення структури фінансових схем, що поєднують корупційні, воєнні та транснаціональні елементи. У таких схемах дедалі частіше використовуються багаторівневі корпоративні структури, номінальні бенефіціари, криптоактиви, фінтех-платформи та юрисдикції з обмеженою прозорістю. Це підвищує вимоги до глибини фінансового аналізу та створює ризик фрагментарного сприйняття фінансових потоків, коли окремі елементи схеми аналізуються ізольовано, без відтворення цілісної транзакційної картини.

Окрему групу становлять ризики втрати аналітичної пріоритетності, коли ресурси фінансової розвідки розпорошуються між значною кількістю кейсів без чіткої ієрархії загроз. В умовах війни така ситуація є особливо небезпечною, оскільки знижує здатність системи концентрувати зусилля на фінансових потоках, що прямо або опосередковано пов’язані з фінансуванням воєнних дій, підривом економічної стабільності чи обходом санкційних режимів.

З метою узагальнення та систематизації виявлених аналітичних ризиків доцільно представити їх у структурованому вигляді з урахуванням специфіки воєнного стану та гібридного характеру сучасних фінансових загроз. Такий

підхід дозволяє не лише чітко ідентифікувати ключові проблемні зони аналітичної діяльності, а й встановити причинно-наслідкові зв’язки між трансформацією фінансових потоків, аналітичними обмеженнями системи та потенційними втратами її результативності (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1.

Ключові аналітичні ризики функціонування системи антилегалізаційного фінансового моніторингу в умовах воєнних і гібридних загроз

Аналітичний ризик	**Прояв у системі фінансового моніторингу**	**Воєнно-гібридний чинник посилення**	**Потенційні наслідки для результативності аналізу**
Аналітичне перевантаження	Надмірний обсяг повідомлень від СПФМ за обмежених ресурсів аналізу	Масове інформування в умовах регуляторної невизначеності та підвищеної обережності	Втрата пріоритетних фінансових сигналів, зниження селективності аналізу
Зміщення аналітичного фокусу	Переважання формальної обробки інформації над поглибленим аналізом	Нетипові фінансові операції, пов’язані з бюджетними видатками та допомогою	Хибнопозитивні сигнали або недооцінка реальних загроз
Зниження чутливості індикаторів ризику	Невідповідність стандартних ознак ризику новій структурі фінансових потоків	Спрощені закупівельні процедури, санкційні режими, воєнна економіка	Несвоєчасне виявлення складних корупційних і воєнних схем
Фрагментарність фінансового аналізу	Аналіз окремих операцій без реконструкції транзакційних мереж	Багаторівневі корпоративні структури, номінальні бенефіціари	Неможливість відтворення повної фінансової картини
Втрата аналітичної пріоритетності	Розпорошення ресурсів між великою кількістю кейсів	Паралельне зростання воєнних, корупційних і транснаціональних ризиків	Зниження оперативності реагування на критичні загрози
Ускладнення фінансових схем	Зростання складності руху коштів і маскування їх походження	Використання криптоактивів, фінтех-платформ, офшорних юрисдикцій	Підвищення ймовірності аналітичних помилок

Джерело: узагальнено на основі результатів дослідження.

Наведена систематизація засвідчує, що аналітичні ризики у системі антилегалізаційного фінансового моніторингу мають не ізольований, а взаємопов’язаний і кумулятивний характер. Посилення одного ризику, зокрема аналітичного перевантаження або зниження чутливості індикаторів, здатне каталізувати інші проблеми — фрагментарність аналізу, втрату пріоритетності та зниження результативності фінансової розвідки загалом.

В умовах воєнних і гібридних загроз зазначені ризики трансформуються з операційних обмежень у системні виклики, що безпосередньо впливають на здатність держави своєчасно виявляти та нейтралізувати фінансові загрози безпекового характеру. За таких обставин ефективність антилегалізаційного фінансового моніторингу визначається не масштабом інформаційних потоків, а якістю управління аналітичним навантаженням, здатністю до пріоритизації ризиків і відтворення складних фінансових схем.

Саме це обумовлює необхідність формування цілеспрямованих напрямів зменшення аналітичних ризиків, орієнтованих на адаптацію аналітичних інструментів до умов воєнного часу та підвищення результативності фінансової розвідки.

У сукупності зазначені аналітичні ризики свідчать, що ефективність антилегалізаційного фінансового моніторингу в умовах воєнних і гібридних загроз дедалі більше залежить не від кількості оброблених повідомлень, а від здатності системи здійснювати усвідомлений відбір, пріоритизацію та поглиблений аналіз фінансових сигналів з найвищим рівнем загрози. Саме це зумовлює необхідність формування цілеспрямованих напрямів зменшення аналітичних ризиків, орієнтованих на управління аналітичним навантаженням і підвищення результативності фінансової розвідки.

З урахуванням ідентифікованих аналітичних ризиків доцільно систематизувати ключові напрями їх зменшення у контексті функціонування системи антилегалізаційного фінансового моніторингу в умовах воєнних і гібридних загроз. Представлення таких напрямів у табличному форматі дозволяє чітко співвіднести характер ризику з інструментами його

нейтралізації та очікуваними ефектами для аналітичної результативності фінансової розвідки (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

Напрями зменшення аналітичних ризиків у системі антилегалізаційного фінансового моніторингу

Ризик	**Напрям протидії**	**Зміст пропонованого заходу**	**Очікуваний ефект**
Аналітичне перевантаження	Ризик-орієнтована пріоритизація	Концентрація аналітичних ресурсів на операціях і схемах із підвищеним воєнним, корупційним і транснаціональним ризиком	Підвищення селективності аналізу та зменшення втрат критичних сигналів
Хибнопозитивні сигнали	Адаптація індикаторів ризику	Перегляд ознак підозрілості з урахуванням специфіки воєнної економіки, гуманітарних і бюджетних потоків	Зростання чутливості системи до реальних загроз
Фрагментарність аналізу	Мережевий фінансовий аналіз	Перехід від аналізу окремих транзакцій до реконструкції ланцюгів руху коштів і бенефіціарних зв’язків	Виявлення складних багаторівневих фінансових схем
Втрата аналітичної пріоритетності	Управління аналітичним навантаженням	Формування ієрархії кейсів та обмеження паралельної обробки низькоризикових матеріалів	Скорочення часу реагування на критичні загрози
Складність фінансових схем	Поглиблення контекстного аналізу	Урахування економічного змісту операцій, галузевих і воєнних факторів	Зниження ризику аналітичних помилок

Джерело: узагальнено на основі результатів дослідження.

Подана систематизація свідчить, що зменшення аналітичних ризиків у системі антилегалізаційного фінансового моніторингу потребує не окремих точкових рішень, а комплексного поєднання ризик-орієнтованих, контекстних та мережевих аналітичних підходів.

З метою переходу від якісної ідентифікації ризиків до їх аналітичної систематизації доцільно здійснити їх оцінювання за критеріями. Це дозволяє визначити пріоритетність реагування на загрози в умовах воєнного стану.

Оцінка ризиків здійснюється за двома параметрами: ймовірність реалізації ризику (P) та масштаб впливу (I).

Таблиця 3.3

Параметри для оцінки

Бал	Ймовірність	Вплив
1	Низька (епізодичний характер)	Обмежений (локальний вплив)
2	Середня (періодичне виникнення)	Суттєвий (порушення окремих функцій)
3	Висока (системний характер)	Системний (вплив на цілісність системи)

Інтегральний рівень ризику визначається за формулою:

$$R = P \times I$$

де: R – інтегральний показник ризику;

P – ймовірність реалізації;

I – масштаб впливу.

Оцінка ідентифікованих ризиків

На основі ризиків, сформульованих у підрозділі 3.1, проведено їх експертне оцінювання (табл. 3.4).

Таблиця 3.4.

Оцінювання ризиків системи фінансового моніторингу в умовах війни

Ризик	**P**	**I**	**R = P×I**	**Рівень**
Аналітично-процесуальний розрив між фінансовою розвідкою та правоохоронними органами	3	3	9	Критичний
Фрагментація повноважень і дублювання функцій	3	2	6	Значущий
Асиметрія інформаційного обміну між суб’єктами	2	3	6	Значущий
Перевантаження СПФМ низькоякісними повідомленнями	3	2	6	Значущий
Затримки у міжнародній взаємодії	2	2	4	Значущий
Асинхронність аналітичних і процесуальних циклів	2	3	6	Значущий

Для візуалізації розподілу ризиків використано матрицю (рис. 3.5).

Таблиця 3.5.

Матриця ризиків

	Вплив 1	**Вплив 2**	**Вплив 3**
Ймовірність 3	–	Фрагментація повноважень; Перевантаження СПФМ	Аналітично-процесуальний розрив
Ймовірність 2	–	Міжнародні затримки	Асиметрія обміну; асинхронність циклів
Ймовірність 1	–	–	–

Розроблена матриця ризиків демонструє, що домінуючу загрозу для функціонування системи антилегалізаційного фінансового моніторингу в період воєнного стану становить невідповідність між аналітичною діяльністю фінансової розвідки та процесуальними вимогами органів досудового розслідування. Зазначений дисбаланс поєднує високу ймовірність виникнення із системним характером наслідків, що впливають на цілісність механізму протидії фінансовим правопорушенням.

Інші ідентифіковані ризики здебільшого класифікуються як значущі та характеризуються взаємним підсиленням. Їх паралельна реалізація здатна порушити безперервність механізму, який охоплює взаємодію фінансової системи, фінансової розвідки, правоохоронного та судового сегментів.

Отримані результати оцінювання засвідчують, що міжвідомча координація в системі фінансового моніторингу виходить за межі суто організаційної проблематики й набуває ознак стратегічного безпекового чинника. За таких умов забезпечення стійкості системи потребує цілеспрямованої інституційної модернізації механізмів взаємодії, що й обґрунтовується у підрозділі 3.2.

3.2. Удосконалення інституційної та міжвідомчої взаємодії в системі фінансового моніторингу

Ефективність національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу визначається не лише якістю аналітичної обробки фінансової

інформації, а й здатністю інституційної архітектури забезпечувати її безперервну трансляцію від етапу фінансового аналізу до процесуального та управлінського реагування. Навіть за умов високої аналітичної спроможності фінансової розвідки відсутність належної міжвідомчої координації здатна нівелювати результати аналітичної роботи, перетворюючи її на інформаційний ресурс без реального впливу на протидію фінансовим загрозам.

Воєнний стан істотно ускладнює інституційну взаємодію у сфері фінансового моніторингу, посилюючи навантаження на всі залучені суб'єкти та загострюючи наявні структурні дисбаланси. Паралельне функціонування режимів кризового управління, прискорених процедур ухвалення рішень і підвищених вимог до безпекової ефективності призводить до того, що аналітичні матеріали фінансової розвідки не завжди своєчасно або повною мірою інтегруються у діяльність правоохоронних, антикорупційних і судових інституцій.

У таких умовах особливої актуальності набувають інституційні та процесуальні ризики, пов'язані з фрагментацією повноважень, неузгодженістю мандатів та відмінностями у логіці функціонування аналітичних і правозастосовних органів. За відсутності чітких механізмів координації аналітичні продукти фінансової розвідки можуть втрачати процесуальну релевантність, а сама система фінансового моніторингу – функціональну цілісність. Це зумовлює необхідність переосмислення підходів до міжвідомчої взаємодії не як формального обміну інформацією, а як цілісного аналітично-процесуального ланцюга, зорієнтованого на досягнення конкретних безпекових і правових результатів.

У зв'язку з цим подальший вектор дослідження спрямований на аналіз ключових інституційних і процесуальних розривів у системі фінансового моніторингу та обґрунтування напрямів їх подолання з урахуванням специфіки функціонування державних інституцій в умовах воєнного стану (таблиця 3.6).

Таблиця 3.6.

Інституційні та процесуальні ризики взаємодії суб'єктів антилегалізаційного фінансового моніторингу в умовах воєнного стану

Ланка міжвідомчої взаємодії	**Сутність інституційного / процесуального ризику**	**Воєнно-гібридний чинник посилення**	**Потенційні наслідки для ефективності AML**
Фінансова розвідка → правоохоронні органи	Розрив між аналітичною логікою та вимогами кримінального процесу	Прискорені процедури реагування та пріоритет безпекових завдань	Втрата процесуальної придатності аналітичних матеріалів
Фінансова розвідка → антикорупційні органи	Невідповідність глибини аналітики специфіці підслідності	Ускладнення корупційних схем у воєнний період	Зниження результативності використання аналітичних матеріалів
Регуляторні органи → СПФМ	Формальний характер методичних вимог і зворотного зв'язку	Регуляторна невизначеність та кризове управління	Надмірний обсяг низькоякісних повідомлень
Правоохоронні органи ↔ судова система	Асинхронність аналітичних і процесуальних циклів	Перевантаження судової системи воєнними провадженнями	Затримка або фрагментація судового реагування
Міжвідомча координація загалом	Фрагментація повноважень і дублювання функцій	Паралельне функціонування кількох кризових режимів	Розрив антикримінального ланцюга
Міжнародна взаємодія	Обмежена оперативність обміну інформацією	Транснаціональний характер воєнних фінансових потоків	Несвоєчасне виявлення транскордонних схем

Джерело: узагальнено на основі результатів дослідження.

Для цілісного осмислення проблем міжвідомчої взаємодії у сфері антилегалізаційного фінансового моніторингу доцільно систематизувати ключові інституційні та процесуальні ризики, що виникають на різних етапах руху аналітичної інформації — від фінансової розвідки до правозастосування. Представлення таких ризиків у табличному форматі дозволяє виявити критичні «вузькі місця» взаємодії між суб'єктами системи та оцінити, яким чином воєнний стан посилює або модифікує наявні інституційні дисбаланси.

Наведена систематизація засвідчує, що інституційні та процесуальні ризики у сфері фінансового моніторингу формуються не на окремих етапах, а вздовж усього ланцюга міжвідомчої взаємодії. Воєнний стан виступає каталізатором цих ризиків, підсилюючи розриви між аналітичними та правозастосовними компонентами системи і загострюючи проблему узгодженості інституційних мандатів.

Особливістю виявлених ризиків є їх кумулятивний характер: процесуальні обмеження на одному рівні взаємодії здатні нівелювати аналітичні зусилля на попередніх етапах, а фрагментація координації — знижувати загальну результативність системи незалежно від якості окремих її елементів. У результаті антилегалізаційний фінансовий моніторинг ризикує втратити функціональну цілісність і перетворитися на сукупність слабо пов’язаних інституційних практик.

За таких умов удосконалення міжвідомчої взаємодії має розглядатися не як допоміжний напрям розвитку системи, а як ключова передумова реалізації аналітичного потенціалу фінансової розвідки та забезпечення ефективної протидії воєнним, корупційним і транснаціональним фінансовим загрозам.

Удосконалення міжвідомчої взаємодії в системі антилегалізаційного фінансового моніторингу доцільно орієнтувати на зменшення процесуальних і координаційних ризиків, які виникають на стику аналітичної та правозастосовної діяльності.

Першочерговим напрямом у цьому контексті є узгодження аналітичних і процесуальних підходів, що передбачає адаптацію формування аналітичних матеріалів фінансової розвідки до вимог досудового розслідування і судового розгляду без втрати їх аналітичної глибини.

Другим важливим напрямом є посилення горизонтальної координації між суб’єктами системи, зокрема між фінансовою розвідкою, антикорупційними та правоохоронними органами, шляхом запровадження сталих механізмів обміну зворотним зв’язком щодо використання аналітичних матеріалів. Це дозволяє

коригувати аналітичні пріоритети з урахуванням реальних потреб правозастосовної практики.

Третім напрямом виступає інституціоналізація міжвідомчої взаємодії в умовах воєнного стану, що передбачає чітке розмежування відповідальності, уникнення дублювання функцій і забезпечення безперервності аналітично-процесуального ланцюга за умов кризового управління.

Отже, ефективність антилегалізаційного фінансового моніторингу в сучасних умовах визначається не лише аналітичною спроможністю фінансової розвідки, а й якістю інституційної та міжвідомчої взаємодії між усіма суб'єктами системи. Воєнний стан і гібридний характер фінансових загроз істотно підвищують значущість координаційних механізмів, оскільки саме на етапі міжвідомчої взаємодії відбувається трансформація аналітичних результатів у процесуально та безпеково значущі рішення.

Зменшення інституційних і процесуальних ризиків створює передумови для збереження цілісності антикримінального ланцюга «фінансова система – фінансова розвідка – правоохоронні та судові органи» та підвищення результативності протидії легалізації доходів в умовах воєнних і транснаціональних викликів.

Висновки до розділу 3

Обґрунтовано, що в умовах повномасштабної війни удосконалення національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу набуває виразно ризик-орієнтованого та адаптивного характеру, оскільки воєнна трансформація фінансових потоків істотно ускладнює ідентифікацію їх економічного змісту та підвищує латентність схем легалізації доходів. За таких обставин ефективність системи визначається не обсягами зібраної фінансової інформації, а здатністю концентрувати аналітичні ресурси на фінансових сигналах із найвищим рівнем безпекової та корупційної загрози.

Встановлено, що ключовими аналітичними ризиками функціонування системи фінансового моніторингу в умовах воєнних і гібридних загроз є аналітичне перевантаження, зниження чутливості стандартних індикаторів ризику, фрагментарність фінансового аналізу, ускладнення структури фінансових схем та втрата аналітичної пріоритетності. Зазначені ризики мають взаємопов'язаний і кумулятивний характер та в умовах воєнного стану трансформуються з операційних обмежень у системні виклики.

Доведено, що зменшення аналітичних ризиків потребує переходу від екстенсивної моделі накопичення повідомлень до ризик-орієнтованого управління аналітичними потоками, яке передбачає пріоритизацію фінансових сигналів, адаптацію індикаторів ризику до специфіки воєнної економіки, а також використання мережевого та контекстного фінансового аналізу. Комплексне поєднання зазначених підходів створює передумови для збереження аналітичної цінності фінансової інформації та підвищення селективності діяльності фінансової розвідки.

Визначено, що підвищення аналітичної результативності фінансового моніторингу не може бути досягнуте без одночасного вдосконалення інституційної та міжвідомчої взаємодії. В умовах воєнного стану інституційні та процесуальні ризики, пов'язані з фрагментацією повноважень, асинхронністю аналітичних і процесуальних циклів та неузгодженістю мандатів суб'єктів системи, істотно обмежують конверсію аналітичних результатів у процесуально та безпеково значущі рішення.

Встановлено, що удосконалення міжвідомчої взаємодії має розглядатися як системна передумова реалізації аналітичного потенціалу фінансової розвідки. Узгодження аналітичних і процесуальних підходів, посилення горизонтальної координації між суб'єктами фінансового моніторингу та інституціоналізація механізмів взаємодії в умовах воєнного стану сприяють збереженню цілісності антикримінального ланцюга «фінансова система – фінансова розвідка – правоохоронні та судові органи».

Таким чином, результати дослідження свідчать, що підвищення ефективності національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу в умовах воєнних, гібридних і транснаціональних загроз можливе лише за умови комплексного поєднання аналітичних і інституційних змін.

ВИСНОВКИ

Обґрунтовано, що легалізація (відмивання) доходів злочинного походження є самостійним деструктивним процесом, який виходить за межі первинного злочинного отримання ресурсів і полягає в їх цілеспрямованому «вбудовуванні» в легальний обіг шляхом маскування походження та створення зовнішньої правомірності фінансових операцій. Доведено, що здатність таких ресурсів до прихованого відтворення й інтеграції формує підвищену суспільну небезпеку відмивання та його довготривалий дестабілізуючий вплив на фінансову систему.

Систематизовано стадійність процесу легалізації доходів (введення – розшарування – інтеграція) та обґрунтовано, що ризики для фінансової безпеки нарощуються в міру ускладнення транзакційних ланцюгів, використання посередницьких структур, корпоративних «оболонок» і транскордонних каналів. Доведено, що зазначена еволюційна логіка підтверджує переваги аналітичного та ризик-орієнтованого підходів над формальним контролем ізольованих транзакцій.

Визначено принципи функціонування національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу (ризик-орієнтованість, превентивність, аналітична обґрунтованість, пропорційність, системність, інституційна узгодженість, безпекова спрямованість) та доведено їх методологічну роль у формуванні логіки організації моніторингу, встановленні меж втручання та забезпеченні балансу між цілями безпеки, правовою визначеністю і захистом прав учасників фінансових операцій.

Обґрунтовано, що в умовах воєнного стану та гібридних загроз антилегалізаційний фінансовий моніторинг трансформується у безпековий інструмент, оскільки концентрація бюджетних ресурсів, оборонні й гуманітарні потоки, прискорені закупівельні процедури, санкційні режими та поява нових контрагентів підвищують ризики зловживань і потребують посиленого ризик-орієнтованого аналізу. Встановлено, що фінансовий

моніторинг у таких умовах набуває ознак «фінансової оборони» в частині протидії обходу санкцій, фінансовій інфільтрації та легалізації активів воєнного/корупційного походження.

Доведено, що національна система антилегалізаційного фінансового моніторингу України має інституційно сформовану багаторівневу архітектуру, яка інтегрує первинний фінансовий моніторинг, державний аналітичний рівень (фінансову розвідку), регуляторний нагляд, правоохоронний блок, судові та суміжні інституції. Встановлено, що така конфігурація забезпечує розподіл функцій за логікою «виявлення – аналіз – реагування» та відповідає концептуальним підходам міжнародних стандартів AML/CFT.

Встановлено, що системоутворюючим елементом інституційної моделі є поділ на первинний і державний рівні фінансового моніторингу: первинна ланка забезпечує децентралізоване виявлення потенційно підозрілих операцій (ідентифікація, ризик-профілювання, фіксація індикаторів), тоді як державний рівень здійснює централізовану аналітичну обробку, формує узагальнені та додатково узагальнені матеріали й забезпечує їх передачу для кримінально-правового реагування.

Аналіз показників діяльності ДСФМ за 2020–2024 рр. засвідчив, що обсяг повідомлень від суб’єктів первинного фінансового моніторингу є чутливим до зовнішніх шоків (пандемічних і воєнних): зафіксовано спад у 2021–2022 рр. та відновлення у 2023–2024 рр. Встановлено, що це підтверджує адаптивність фінансового сектору й системи моніторингу, але водночас формує ризик хвилеподібного навантаження на аналітичний контур фінансової розвідки.

Встановлено, що передання аналітичних матеріалів до правоохоронних органів характеризується відносною стабільністю з помірними коливаннями (включно зі спадом у 2022 р. та відновленням у 2023 р.), що свідчить про збереження операційної спроможності фінансової розвідки у воєнний період та підтверджує її роль як аналітичного фільтра, який відокремлює релевантні фінансові сигнали від загального масиву вхідної інформації.

Виявлено диференціацію аналітичних потоків за органами-отримувачами та типами матеріалів (узагальнені/додатково узагальнені). Доведено, що домінування узагальнених матеріалів у взаємодії з органами загальної юрисдикції відображає ширший спектр фінансових правопорушень, тоді як підвищена частка додатково узагальнених матеріалів у взаємодії зі спеціалізованими антикорупційними інституціями вказує на ускладнення схем легалізації доходів і потребу в поглибленому аналізі транзакційних мереж, корпоративних зв'язків і бенефіціарної структури. Обґрунтовано, що це підтверджує тенденцію трансформації фінансової розвідки у повноцінний аналітичний центр, орієнтований на якість і складність аналітичних продуктів.

Узагальнення проблем і ризиків функціонування антилегалізаційного фінансового моніторингу дозволило встановити їх комплексний і взаємопов'язаний характер. Ключовими стримувальними чинниками визначено: аналітичне перевантаження та асиметрію інформаційних потоків; обмежену процесуальну придатність аналітичних матеріалів; інституційну фрагментацію і координаційні розриви; воєнні та гібридні фінансові ризики; технологічні й транснаціональні виклики, зумовлені використанням криптоактивів, фінтех-інструментів та офшорних юрисдикцій.

Обґрунтовано, що в умовах повномасштабної війни удосконалення національної системи антилегалізаційного фінансового моніторингу набуває адаптивного та ризик-орієнтованого характеру, оскільки воєнна економіка змінює структуру фінансових операцій, підвищує латентність фінансових зловживань і знижує адекватність стандартних індикаторів ризику. Встановлено, що аналітична результативність дедалі більше залежить від здатності системи пріоритизувати сигнали та відтворювати складні фінансові схеми, а не від кількості опрацьованих повідомлень.

Доведено, що зменшення аналітичних ризиків потребує переходу до ризик-орієнтованого управління аналітичними потоками, що включає: пріоритизацію високоризикових кейсів, адаптацію індикаторів ризику до умов воєнної економіки, використання мережевого та контекстного фінансового

аналізу й управління аналітичним навантаженням. Визначено, що реалізація цих підходів підвищує селективність фінансової розвідки та зменшує ймовірність втрати критичних сигналів.

Визначено, що підвищення аналітичної результативності фінансового моніторингу неможливе без одночасного вдосконалення інституційної та міжвідомчої взаємодії. Встановлено, що узгодження аналітичних і процесуальних підходів, посилення горизонтальної координації між суб'єктами системи та інституціоналізація механізмів взаємодії в умовах воєнного стану є системною передумовою перетворення аналітичних результатів у процесуально та безпеково значущі рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Franchuk, V., Pryhunov, P., Melnyk, S., Hobela, V., & Shuprudko, N. (2023). Security environment: theoretical and methodological principles. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, *3*(50), 247–255. https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.50.2023.4089
2. Hobela V., Podra O., Batyuk B., Levkiv H., & Hynda O. (2022). The Ukrainian economy offshoring: estimation of factors' impact and developing measures to combat. *Business: Theory and Practice*, *23*(2), 347–356. https://doi.org/10.3846/btp.2022.14509
3. Hobela, V. (2020) Economy offshoring in the national economic security. *Scientific Horizons, 23(12),* 109 – 120. https://doi.org/10.48077/scihor.23(12).2020.109-120
4. Акімова О. В. Фінансовий моніторинг в системі державного фінансового контролю: теорія, методологія, практика : монографія. Краматорськ : Донбаська державна машинобудівна академія, 2017. 298 с.
5. Актуальні методи, способи, інструменти легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму). Державна служба фінансового моніторингу України. 2021. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/ %20of%/UKR_Typology_2021.p df
6. Андрійченко Ж. О. Фінансовий моніторинг у системі управління ризиками фінансового ринку України : монографія. Харків : Панов А. М., 2018. 312 с.
7. Гаєвський І. М. Національна система фінансового моніторингу як компонент національної безпеки України: правові аспекти. *Публічне право*. 2015.№ 4. С. 33–40.
8. Глущенко О. О., Семеген І. Б. Ризик-орієнтований фінансовий моніторинг у банківській системі України : монографія. Львів : Університет банківської справи, 2017. 386 с.

9. Гобела В. В. Економіко-безпекова екологізація: теорія і практика : монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 244 с.
10. Гобела В. В. Інституційні аспекти деофшоризації та легалізації національної економіки. *Легалізація економіки в забезпеченні економічної безпеки суб'єктів господарювання та держави* : *колективна монографія* / За ред. д.е.н., проф. Ревак І. О. Львів : СПОЛОМ, 2021. С. 157–169.
11. Гобела В. В., Живко З. Б., Леськів Г. З., Мельник С. І. Управління кризовими ситуаціями : Львів : ЛДУВС, 2022. 228 с.
12. Гобела В. В., Мельник С. І. Offshoring as a Threat to the National Economic Security: Causes and Ways to Counteract. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2021. Том 8, № 2. С. 9–16. DOI:10.52566/msu-econ.8(2).2021.9-16
13. Гулько Л. Г. Фінансовий моніторинг суб'єктів первинного фінансового моніторингу: організаційно-економічні аспекти. Економіка і суспільство. 2018. № 18. С. 764–769.
14. Д'яконова І. І., Шиян Д. В. Ризик-орієнтований підхід до оцінювання ефективності фінансового моніторингу банків. Вісник Української академії банківської справи. 2017. № 2. С. 14–20.
15. Державна служба статистики України : веб-сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua.
16. Дика О.С., Наумчук К.М. Соціальний аспект розвитку корупції в процесі розвитку державної антикорупційної політики. *Інвестиції: практика та досвід.* 2020. №22. С. 107–111.
17. Дяченко В. В. Фінансовий моніторинг як інструмент протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Економіка і суспільство*. 2019. № 20. С. 682–687.
18. Єгоричева С. Б. Фінансовий моніторинг у системі забезпечення фінансової безпеки держави. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2017. № 5(83). С. 96–102.

19. Жадько К.С., Солошенко М.О. Фінансовий моніторинг в україні: операційні виклики для бізнесу та шлях оптимізації системи. *Науковий погляд: економіка та управління*, № 2 (90) / 2025. 165–172 с.
20. Коваленко В. В., Дмитров С. О., Єжов А. В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму: монографія. Суми: УАБС НБУ, 2017. 140 с.
21. Кузьменко О. В., Доценко Т. В., Скринька Л. О. Роль фінансового моніторингу в сучасній системі забезпечення економічної безпеки національної економіки. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2019. № 3 (65). С. 98–108.
22. Куришко О. О. Принципи системи фінансового моніторингу. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*: збірник тез доповідей XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (28-29 жовтня 2015 р.): у 2 т. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. Т. 1. С. 117–120.
23. Москаленко Н. В. Світовий досвід побудови системи запобігання та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансування тероризму. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія «Економіка та управління»*. 2020. № 2. С. 119-123.
24. Настюк В. Я., Бєлєвцева В. В., Клок О. В. Адміністративно-правові проблеми протидії корупції в Україні : колективна монографія. Харків : Право, 2017. 216 с.
25. Наумчук К. М. Особливості формування та реалізації Державної антикорупційної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 4. С.134–138.
26. НБУ України : веб-сайт URL: http://www.bank.gov.ua.
27. Павлов Д. М. Протидія відмиванню коштів та фінансуванню тероризму як фактор забезпечення економічної безпеки держави та протидії корупції: теоретико-правовий аспект. *Публічне право*. 2017. № 1. С. 33–40.

28. Петрук О.М., Левківська К.Д. Особливості розвитку системи фінансового моніторингу. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2016. № 2. С. 288–292.
29. Про Державну службу фінансового моніторингу України: Положення затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 № 537. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text.
30. Про Державну службу фінансового моніторингу України: Положення затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 № 537. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text.
31. Про Державну службу фінансового моніторингу України: Положення затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 № 537. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text.
32. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page
33. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18
34. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18
35. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18
36. Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2021-2025 рр. : Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text

37. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 01.10.2022 р. № 1698-VII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text
38. Реверчук С. К., Владичин У. В. Фінансовий моніторинг у системі забезпечення економічної безпеки банків. Вісник Львівського університету. Серія економічна. 2018. Вип. 55. С. 266–273.
39. Світлична В. Ю., Овчелупова О. М. Сучасний стан та перспективи розвитку фінансового моніторингу в банківській системі України. Комунальне господарство міст. Серія: Економічні науки. 2019. Т. 7, вип. 153. С. 24–30. DOI: https://doi.org/10.33042/2522-1809-2019-7-153-24-30.
40. Ситник Н. С., Бойчук Т. М. Ризик-орієнтований підхід до фінансового моніторингу банківських установ. Економіка та держава. 2020. № 9. С. 89–94.
41. Синявська О. О. Дослідження впливу економічного розвитку країни на рівень тероризму. *Глобальні та національні проблеми економіки*. №15, 2017 р. URL: http://global-national.in.ua/archive/15-2017/124.pdf
42. Смагло О. В. Функціонування системи фінансового моніторингу в Україні. *Фінанси, банківська справа та страхування*. 2021. Вип. 26. С. 26-28.
43. Уткіна М. С. Фінансовий моніторинг як один із засобів протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 292-295
44. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / за ред. З. С. Варналія. Київ : НІСД, 2016. 576 с.
45. Трепак В. М. Міжнародний досвід запровадження системи заходів антикорупційної спрямованості. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. №2 (10). С. 233–246.
46. Фінансовий моніторинг та його основні завдання. Асоціація юридичних клінік України : веб-сайт. URL: https://legalclinics.in.ua/consult/consultation-07-12-2021/

47. Франчук В. І., Гобела В. В. Формування стратегічного вектору розвитку фінансової розвідки України. *Вісник ЛьвДУВС. Серія економічна*. 2022. №1. С. 3–11.
48. Хвалінський С. О. Оцінка критеріїв ризику відмивання коштів та фінансування тероризму в Україні в умовах глобалізації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки"*. 2014. №7. С. 156–159. URL: http://www.irbis- nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvkhdu_en_2014_7(1)__43.pdf